

4516

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౬. { ఈశ్వరనామసంవత్సరము. } సంచిక గా.
26 { మార్గశిరపుష్యమాసములు. }

కా క నా డ :

క్రొత్తకల్లి సూర్యరావుచే బరిష్టత్కార్యాలయమున

ప్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

విడిసంచిక, రు 0 ౯-0.

1937 డిసెంబరు. 1938 జనవరి.

విషయసూచిక.

1. మనవి.	...	...	౨౦౩-౨౦౪
2. విన్నవనము.	...	...	౨౦౫-౨౦౬
జవంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు.			
3. రోలంబాషక ప్రశంస.	...	...	౨౦౭-౨౦౮
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.			
4. రోలంబాషకమ్.	...	...	౨౦౯-౨౧౦
వైద్యరాజ దంటి సుబ్బావధానిగారు.			
5. అమరసింహుడు-నామలిజ్ఞానశాసనము	...	...	౨౧౧-౨౧౨
ఈయనాణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు. ఎం. ఏ.			
6. శ్రీజయదేవకవి-అష్టపదాలు.	...	...	౨౧౩-౨౩౬
వింజమూరి వరాహవరసింహాచార్యులుగారు.			
7. మఱియొక మనవి.	...	...	౨౩౭-౨౩౮
క్రొత్తపల్లి నూగ్యరావుగారు.			
8. ఆంధ్రజయము.	...	...	౨౩౮-౨౪౯
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.			
9. ఆంధ్రము-అనువాదవాఙ్మయము.	...	...	౨౫౦-౨౫౫
జటావల్లభుల పురుషోత్తముగారు. ఎం. ఏ			
10. ముప్పాముప్పిప్రయోగవిచారము	...	...	౨౫౬-౨౫౯
కొంబి రాఘవాచార్యులుగారు. ఎం. ఎ. డి. ఎల్.			
11. గ్రంథస్వీకారము.	...	...	౨౬౦-౨౬౬
12. లోకీవ్యాయవివరణము.	...	...	౧౭-౨౪
శేషిపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు.			

శ్రీ చంద్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

గుంపుటము ౨౬.	{ ఈశ్వరనామసంవత్సరము. మార్గశిరపుష్యమాసములు. }	సంచిక ౫.

మ న వి.

మహాశయులార !

మీ ముఖమాసమున నిట్లు పరిషత్పత్రిక యవిచ్చిన్నముగా నడచుచున్నది. ఎప్పటి యభిమానము నీరక ముందును గనఁబడును వేడుచున్నారము. లోకమున భాష యతివ్యాప్తిని గాంచుచున్న సంగతి యొకరి కొక రిప్పుడు చెప్పనక్కఱలేదు. భాషాభిమానులు పండితులు కవులు పలువురు బైలువెడలి పేర్వలసి యనేకవిధముల నాంధ్రమును వృద్ధి చేయుచున్నారు, గాని, యీవృద్ధి దృఢతనొందునా? "పాడవెనుగుబడుటకై" యున్నట్లు గాదుగద! అట్లు శంకించుటకు మా కనేక కారణములు కనఁబడుచున్నవి. కొందఱ కవి యట్లు కనఁబడవు. దృఢత భాషకు వాటిల్లఁజేయవలయు నన్నఁ బూర్వపద్ధతి యే మందిది. పూర్వపద్ధతి యంధపద్ధతి యని కొందఱ అనుచున్నారు. అది ముందుదృష్టి లేక యనుమాట. ఇప్పటిరచనలే యంధపరంపరలోని పనిమానమృతము. ఒక్కనియము నొక్కమార్గమును లేనిపద్ధతులను బ్రతిపదితుఁడు నాదరించుట శోచ్యము. వారిఁ దోచు యుక్తులు వారు చెప్పుదురు, గాని భాషకు దాక్షిణ్యము కలుగవలయుననినఁ బూర్వపద్ధతియే మంచిది. సమీపపద్ధతి ముందే మందిది గాదు. తేలిక పదులు చేయుట తేలికమగునుగలనా? కష్టము శ్రమకలి

యభ్యసించిన విద్యకును సశ్రమంబుగ సాపాదించిన విద్యకును భేదము లేదా ! నియమరహితమున కొక్క మార్గ మని చెప్ప వలను లేదు. నియమసహిత మెన్ని తావులనొక్కవిధముననేయుండును. సర్వజనవిదితమగు భాష కావలయు ననినఁ బూర్వ గ్రంథములనే చదువవలయును. ఇప్పుడిప్పుడు తొల్లింటి గ్రంథములనుఁ జాలమంది యాదరింపకున్నారు. కారణము తొల్లింటివలె గ్రంథములు సులభ సాధ్యములు కాకపోవుట చేతనా ? సులభసాధ్యములగు గ్రంథములలోఁ దప్పలు మెండుగా నున్నవని మన వా రెఱుఁగకపోరు. ఎక్కువవెలలు పెట్టి వర్తకులు ధనార్జనము చేయుఁ జూచుట దూరాలోచనము లేకయే. మున్ను ౧ రూపాయకువచ్చు భాగ వత మిప్పుడు ౭ రూపాయ లైనదన్న మాట వాస్తవమే. తప్పలున్నను సవరించుకొనఁ గలవారిప్పుడు లేరు కావున శుద్ధప్రతులను బ్రకటింపుట యనసరమే. ఇట్టి వెన్నియో యోజించి మేము పరిషత్తులోఁ బ్రకటిండు గ్రంథముల కన్నిటికిఁ దక్కువమూల్యములను నిర్ణయించి యున్నారము. సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బరిశుద్ధముగా నుండఁజూచుచున్నారము. ఇట్టి రెండులాభములుగల మాగ్రంథములు విస్తార వ్యాప్తిలోనికిఁ దెచ్చుటకుఁబరిషత్సభ్యులలోంచి 1938 సంవత్సరాది మొదలు బహుధాన్యసంవత్సరసంవత్సరాదివఱకుఁ బ్రతిపుస్తకమును సగమువెలకే యిచ్చుటకుఁ దీర్మానించినారు. కావునఁబరిషత్తుమీఁదను నిక్షమైన మాతృభాషమీఁదను నభివృద్ధిముగలవారు మాయుద్యమమునకుఁదోడ్పడుదురుగాకయని కోరుచున్నారము. దీనికై ముఖ్యమగు నొక పుస్తకములపట్టికను బ్రకటించియున్నారము. దానిని జిత్రగింఁకఁ గోరుచున్నారము. చందాదారులును దమతమ మిత్రుల కీ విషయమును దెలియఁజేసి పరిషత్తునకు సాయపడుదురుగాక.

విన్నపము.

— జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు-కడప.

మహాశయులారా !

ఈశ్వరవత్సరము ఆశ్వయుజకౌర్తికమాసములలో ౨౩ సోమవారము ౪ వ సంచికగాఁ బ్రకటితం బయిన పరిషత్పత్రికలో శ్రీకొత్తపల్లి సూర్య రావుగారు వేత్తలనుగుఱించి పునఃప్రార్థన మను శీర్షికయందు సంశయములని యీక్రింద వివరింపఁబడిన వానిని సూచించియున్నారు. నేను వ్రాయు విషయము సధిక ప్రసంగముగా భావింపక యిదియు నొకవిధముగు సభిప్రాయముగాఁ బఁకింతు రనియు, నిందలి సత్యాసత్యములను గూర్చి విజ్ఞులు నిర్ణయింతు రనియుఁ దలంచుచున్నాఁడను.

1. 'తుమికి బాయిల బాయిరే ములికి యందు ర్నిటికి బోవుచు' -

ఈపద్య మెల్లవారును నెఱింగినయదియ.

ఇది "ముండా" భాషయుఁ "బుళింద" భాషయుఁగాదు. ఉర్దూభాషయే.

తుమికి. అనునది 'తుముకూ' యని యుండవలయు. 'మీకు' అనియర్థము.

'బాయిల బాయిరే' అనునది భాయిరే బాయిరే యని యుండవలయు. 'ఓసోదరులారా' యని భావము. ములికి-అనఁగా-దేశము-రూపాంతరము-ముల్క-శత్రువులగు యవనులు (మహమ్మదీయులు) చచ్చిస్వర్గము నకుఁ బోవుచు 'ఓసోదరులారా ! ఓసోదరులారా ! మీకుదేశము-(మీకేదేశము)-అని వెఱచి చెప్పుచుండుటఁ గననగు-అచ్చటికిని వెన్నంటుచు రేమో యని సంశయించి 'దేశము మీకే సోదరులారా!' యని కేకలను బెట్టుచు వెళ్లుచున్నారనుభావము కన్పట్టుచున్నది. వైరిఘాటి యత్యద్భుతము.

బాయిల బాయిరే యనునది - క్రమక్రమముగ వ్రాతలోనిమార్పుగా నుండనోవు. నోటికొక్కమాట వ్రాతకొక్కపాట యన్నట్లుగ నానోటి నుండి యానోటికి నిట్లుమార్పులుగలుగుకొలది నిట్టిపదములు మార్పు

చెందుట సహజముకాబట్టి తుముకూ (తుముకీ) (తుమ్కూ) బాయిల బాయిరే (భాయిరె భాయిరే) ములికి (ముల్లీ) యను మార్పుగా భావించును. అన్యదేశ్యములు కావున నిట్టిమార్పు సహజమే-విమర్శకుల కట్లతోచునో? నేను గొండలు మ సల్తానువండితుల నడిగితి. వారును నా కిట్లే యర్థము తెల్పినారు.

2. “ఒడయ చిత్రేత యోనడలింగమూర్తి” ఇందలి చిత్రేతపదమునకు నర్థము సందియము.

ఇట్లే ‘దేవచిత్రేత’ యనునదియు-

‘నాచిత్రేతుఁడఁగాక నిర్జితులైపోదురుగాక’ వంటి దిదికాదు’ అనిరి.

‘నాచిత్రేతుఁడఁగాక’ యనుటలోఁ బ్రాణేశుఁడనుభావము. అనఁగా భర్తయనునర్థము స్ఫుటముగఁ గనబడుచున్నది. అట్టియర్థము పైపదములలోఁ గనబడ దని యూహయై యుండనోవు.

కన్నడదేశమునందును, మధ్యసాంప్రదాయమునందును, ‘ప్రాణేశ’ అనునదిదేవునకును నుపయోగింతురు. ఇట్లే యిందును, ఒడయ = ప్రభూ, చిత్రేత = ప్రాణమునకు నధికత! ఓనడలింగమూర్తి = నడచునట్టి లింగాకారము గలవాఁడ; ఓశంకరా! యనుట- చిత్రేతుఁడు = భర్త (పెనిమిటి) మూత్రమేకాడు- ప్రాణమునకు నాధుఁడు, అనుభావము.

జీవో దేవ స్సనాతనః- అనుమాట యటుండఁగా మాధ్వలలో ‘ప్రాణేశాచార్యులు, ప్రాణేశరావులు- పెక్కురు గలరు- చంద్రభానుచరిత్రము మాధ్వసంప్రదాయములుగల మాధ్వకవికృతము.

శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యమునందును గల్లాటకసంప్రదాయపదములు దొరలినవి. చిత్రేతుఁడనఁగా చేతస్సున కధికత యనుట- దైవ పరమున నర్థముఁ జెప్పట యుక్త మని తోచుచున్నది.

జ్ఞానిప్రాంతములకు వచ్చి చూచిన స్వప్నము కాఁగలదు. దేవాలయమునఁ బ్రాణేశాయన్ని ప్రార్థించుట చూడవచ్చును.

3. నిశ్చంక కొమ్మయ శివలీలావిలాసములోని,

‘చ. తొలఁగక తాళసుండు శివదో శివదో (శివదో) యటంచుఁజం

చలమతిఁ గూయుఁగా నతఁశఁకరలింగ నిషక్తహస్తములే

బలువిడి విప్పి దండి నిజపాశములం బెడకేలుగాఁగ న

చ్చలముగఁ గట్టి వెల్పులికిఁ జక్రగ నీడిచితెచ్చె-'

ఇందు “శివదో” యనఁగా నేమి. ప్రార్థనమునం దిట్టి రూపమున్న దా; ఏదేశములోనైన నిట్టి వాడుక కలదా, యేతులు ప్రాసములు దిద్దు దురా !” ఇది సాదియము. నాయూహ:—ఇది ప్రార్థనముకాదు. దో- ఇదో అనుట. ఇందలి సందర్భము—యముడు మార్తండేయుని బట్టు కొనిపోవటకు వచ్చుట. మార్తండేయుడు శివాలయంబున శివలింగ మును బట్టుకొని కూర్చుండియుండును. అతిభయంకరం డయి యముఁ డాతాకసుని నెదన్మోసఁగాఁ దాకసుఁ డనన్యశరణుండై శంకరునింగూర్చి శివ ! దో, శివ ! దో యని యాత్రమున దిక్కుతెలియక (చంచలమతి) వల్లఁగా యముడు శివలింగమునం దుంపబడిన కరములను బలవంత మున విప్పి తన పాశములచేఁ బెడకేలు (జెక్కలు విడిచి) కట్టి వెల్పులికి నీడిచితెచ్చె. అని యర్థము. దో, అనునది (ఇదిగో) ఇది+ఓ=ఇదో- అని శక్రప్రసన్న, బ్రాహ్మసహరణప్రయత్నముననుండు యమునిఁ జూపుట-

దో- యనునది తెలుదేశము (దత్తమండలముల) లో మిక్కిలి యలవాటుగ నుండుమాట.

ఇదో యనుటకు దో యనుట సహజము. (Behold) వచ్చె శివదో (ఇదో) ఇంక గతియేమి యని చూపుదుఁ బల్లినపల్లుగా నెంచుట లగ్గు. దీన యతిభంగము కలుగఁబోదు. అర్థమునకు హాని రాదు. Brown's Dictionary ప్రాణ్యనిఘంటువున- దో- ఇదో యనుటకు రూపాంతరము- అని న్రాయబడియున్నది. ఇంతకంటె నాకుఁ దోయ నభిప్రాయములేదు. ఇది సరిగానుండు నని తలంతుడుగాక !

4. ‘కర్తార్’ శబ్దమును గుఱించి-

కర్తార్ శబ్దము యయాతిచరిత్ర సనుసరించి యర్థము-హుమామి యాపుడమిజేయ కులదైవముగా భావింపనగును. మహా కవర్యాయము దీనిని గుఱించి తెలుఁబ్రయత్నింతును.

కర్తార్ శబ్దమునకు హిందీ, పారశీకనిఘంటువులలో భగవంతుడను నర్థమిఁ బడినది. ప, సం.

రోలంబాష్టకవ్రశంస.

వైద్యరాజ దంటు సుబ్బావధానిగారు- చెన్నపురి.

షడ్భాషాకోవిదుడై సకలకలాప్రవీణుడై వండితరాజచిరుదిము
తో భూమండలమునఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన జగన్నాథకవీంద్రునిచే గీర్వాణ
వాణిని రచింపఁబడిన భామినీవిలాస మను రసాలమున కంటుగట్టఁబడిన
శ్రీదంటు సుబ్బావధానిగారి యాంధ్రభామినీవిలాసమును, కవితలక కాం
చనవలి కనకాంబగారి యింటఁ గవిముఖమున వింటిఁ గంటి నానంద
పరవశత్వము.

నాదఫలకపరివర్తనమున (గ్రామోఘోనుష్లేలు) గాయకశిఖామణి
వాణి సోచరమగునట్లు అవధానిగారి యనువాదమునఁ బండితరాజవాణి
ధ్వని విడిత మగుచున్నది. అనువాద మన ని ట్లన్యూనాతిరిక్తమై సాంపు
గా నుండవలయును గాని కవిహృదయమును గంగచాల్చేయునదిగా
నుండరాదు.

అంతఁ గొంతవడి కవధానిగారు, అన్యాయదేశసుందరము లగు
కొన్నిసంస్కృతశ్లోకముల మనోహరముగాఁ బఠించి నే వానింబండితరాజ
విరచితములనుగా నెంచి “వండితరాజశ్లోకములు వేమనపద్యములవలె
వేనవేలుగాఁ జూపట్టుచున్నవంటి. అది విని కనకాంబగారు మందహాస
ముతో “ఈశ్లోకములు వైద్యరాజకృతములు కాని వండితరాజనిర్మితము
లు కా వనిరి. ఆపై ని వైద్యరాజగారు రోలంబాష్టకముతో భక్తవరుని
జీవితము నుపదేశించుచుఁ దాము విరచించిన రోలంబాష్టకమును శ్రీత
పేయాముగా గానమొనర్చి.

దాని నాకర్ణించి యీకటికికలినాటఁ గూడ నిటులు నీటుగా సం
స్కృతమున నసర్గళకవితాధారను ప్రసరింపఁజేయసమర్థులగు నాంధ్రకవి
సోదకులుచితాజిల్లుచున్నందులకు సంతస మంది, “ఏకః స్వామిః ష భుంజీత”
అను న్యాయముచే శ్రీవైద్యరాజ సుబ్బావధానిగారిచే నిర్మితమైన రోలం

బాష్టకరసాయనమాధుర్యమును శాతకమహాశయులకు రుచిచూపుతలం
పుతో నీవత్రికారజతసాత్రమున దానిఁ బొందుపఱచితిని.

శ్లో॥ హృద్యం వండితరాజపద్యలహరీసారం బుధామోదదం
అసీతం కవినా మనోహరగిరా దంఘ్వాఖ్యవంశేందునా
అంధ్రాణాం ప్రముదే సుధారససముం గాంభీర్యభావోజ్జ్వలం
వై ద్యేంద్రేణ సుభావధానివిమలా సాహిత్యరాశ్చాభినా॥

శ్లో॥ స్త్రాయంతా న్ను కవే స్సుభావలలితా రోలంబసంబోధకాః
శ్లోకా సాస్తిస్తృతికా సుమోపమగుణా స్సుబాష్టవధానే రిమే
యో వాచాసమతాం సుధీ రనుగత సాహిత్యస్పష్టా స్వయం
వేగీదేశభవేనవంశితవరే జూధేషు భోఃవండితాః॥

ఇట్లు విబుధవిధేయుఁడు,
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి.

—రోలంబాష్టకమ్—

వైద్యరాజ దంబు సుబాష్టవధానిభి ర్విరచితమ్.

శ్లో॥ శ్రీవాణీచరణారవిందమధుప శ్చేతోహరాం ఝంకృతిం
కీటానాం నికటే కరోతి వితరణ తాదాత్మ్య మీశేచ్ఛయా
తామ్రాక్షా ననునాదయన్ శ్రుతిహితం తామ్రామృతాఖాస్థితాన్
కేళీలోలవిఘ్నూర్ణబాలకగణాన్ నిద్రాపయన్ లీలయా॥

శ్లో॥ ఓంకారాధ మశేషమంత్రఫలదం బుద్ధేః ప్రబోధం వరం
ఝంకారం బుధసమ్మతం శ్రుతిహితం యద్భిత్తవృత్తై ర్లయమ్
కామం సంస్మృతిమఃఖ భారశమనం కళ్యాణసంవర్ధనం
శ్రీవాణీచరణారవిందమధుపో గాయ త్యజస్రం ముదా॥

శ్లో॥ పుల్లాంభోజమరందమిమరశనం హంసై స్సహాలావనం
తీర్థానాం నికటే సదానివసనం సూర్యాబ్జసూనేవనమ్

నాదోపాసన మన్వహం విహరణం కోకై శ్చకోరై స్సహ
భోరోలంబ త వాఖిలం శుభకరం ధన్య స్త్వ దన్యోస్తి కః॥

శ్లో॥ అభ్యస్తాఖిలవేదశాస్త్రనిచయాః ఆజ్ఞశుద్ధా ద్విజాః
నిత్యోపాసితసత్యశౌచకరుణా నిర్లిప్తచిత్తాస్తు యే
త్వద్వృత్తై రనువర్తనేన మునయో జీవంతి తే నిర్భయాః
భోరోలంబకదంబ సత్తవివరై ర్దాన్య స్త్వ దన్యోస్తి కః॥

శ్లో॥ వంకే జన్మ సుధాంశువైర మనిశం మధ్యే జడానాం స్థితిః
అత్థంభూతకు శేషయేఽమృతసమం గూఢం విలీనం రసమ్
భోరోలంబ వివేక్తు మస్తి కిమహో లోకే పటు స్త్వాం వినా
నీరక్షీరవివేచనం కి మధికం హంసస్య పుష్ప్వ ర్యశః॥

శ్లో॥ లక్ష్మీమందిరనిత్యవాసరసిక స్త్వత్తోస్తి కిం భాగ్యవాన్
సారాసారవివేచనేతి కుశల స్త్వత్తోస్తి కిం తాత్త్వికః
ఆనందామృతనిత్యపాసరసిక స్త్వత్తోస్తి కిం యోగిరాట్
భోరోలంబ తవావలంబన మహో నూనం భవే త్తారకమ్॥

శ్లో॥ దూరం ముంచసి చంపకం తు విరసం భోగం వినా వాసనాం
దూరం ముంచసి కేతకీ సరజసం స్నేహం వినా బాంధవమ్
దూరం ముంచసి కింశుకం కిమరుణం రాగం వినా రంజనం
భోరోలంబ భవద్వివేకగరిమా త్వాంబలంబనం యోగినామ్॥

శ్లో॥ కామస్యాపి భవత్తప్తపావరహితం కాష్ఠం భవే త్తాత్త్వకం
దుష్కంఠోపి భవత్తప్తపావరహితః కిం ప్రాప్నుయా ద్వల్లభామ్
ఆచార్యోపి తవోపమా విరహిత స్తత్త్వం కథం నిర్దిశేత్
భోరోలంబ తవావలంబనవిధౌ సర్వేషి బద్ధాదరాః॥

అమరసింహుడు-నామలిప్తానుశాసనము

ఈయూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు, యం. ఏ., కాకినాడ.

— అమరసింహ పుశాస. —

ప్రభాకరునిశిష్యుఁడును, క్రీ. 750 కి నిండుక తరువాత జీవించిన వాఁడును, మీమాంసా గ్రంథనిర్ణాతయు నగు శాలికానాథమిశ్రుఁ డమర సింహుని బ్రశంసించుచు రచించిన యీశ్లోకము శ్రీధరదాసుని 'సమక్తి కర్ణామృతము' (V-28-2; 296 పు.) న లభించుచున్నది.

1. శ్లో. 'ప్రయోగవృత్తుత్తైః ప్రతిపదవిశేషానకథనే
ప్రసత్తైః గామ్భీర్యైః రసవతి చ కావ్యార్థఘటనే
అగమ్యాయా మవ్యైర్దిశి పరిణతే రసవచసా
ర్సతం చే దస్తాకం కవి రమరసింహో విజయతే'.
2. శ్లో. 'కవి రమరః కవి రచలః కవి రభినవ్ద శ్చ కాలిదాస శ్చ
అన్యే కవయః కవయ శ్చాపలమాత్రం షరం దధతి'.

— జల్పించి "సూక్తిముక్తావళి."

3. శ్లో. 'కవి రమరః కవిరమరః కవి ర్హి చోరో మయూర శ్చ'.
4. శ్లో. 'వాల్మీకే రజని ప్రకాశితగుణా వ్యాసేన లీలాపతీ
వైదర్భికవితా స్వయం పృథవతీ శ్రీకాళిదాసం మమ్
యాసూతామరసింహ-మాఘ-ధనికాన్ సే మం జరా నీరసా
శూన్యాలంకారణా లసన్మృదుపదా కం వా జనం నాశ్రితా'.

పండిత మాడభూషి కృష్ణమాచార్యులవారు సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్రమున నిట్లువ్రాయుచున్నారు (1906 సం.): క్రీ.శ.ద్వితీయశతాబ్దిలో నీయమరకోశము చైనాభాషలోని కనువడింపబడుటచే నమరసింహుని కృతి క్రీ. శ. ప్రథమశతాబ్దికంటె నవీనము కాజాలదు. లాటిన్ భాషలో డెనేరియస్ (Denarius) అనుపదమే "దీనార" అని యమరములోఁ గలదని 'ప్రిన్సిప్' (Princeps) పండితులు వ్రాసియున్నారని పేబర్

(Prof. Weber) వండితులు వ్రాయుచున్నారు. క్రీ. శ. 5-6 శతాబ్దము లలో జావాద్వీపమునకు వలసపోయిన హైందవులచే “తంత్ర” పదము గ్రంథపర్యాయముగా వాడబడుచుండెను. అందువలన నీతంత్రపముదను గ్రంథవాచకముగా వాడిన యమరము 5-6 శతాబ్దములప్రాంతమువాడు కావచ్చునని వేదవేదాంతముల యధిప్రాయము.

శ్లో. ‘ధన్వంతరి ఊహణ కామరసింహ శబ్ద

వేతాళిభట్ట ఘటఃర్పిత కాళిదాసః

ఖ్యతో వరాహమిహిరో నృపతేః సభాయామ్

రత్నాని నై సరరుచి ర్నన విక్రమస్య’.

అనుశ్లోక మర్వాచీరుడగునొకానొక కాళిదాసకవి రచించిన ‘జ్యోతిర్వాహణము’ నం గలదు. విక్రమనృపతినభ నలంకరిందినట్లు చెప్పబడిన యీ సరిత్యములు క్లిష్ట కాలికము లైనట్లు దేశచరిత్రమును బట్టియు, వాఙ్మయచరిత్రాను బట్టియు, బలవత్తరము లగు ప్రమాణాంత రములను బట్టియు చెలియచున్నది. అమరసింహుడు క్రీ. 414-642 నడుమ జీవించియుండు ననియు, వరాహమిహిరుడు క్రీ. 587 లో స్వర్గ స్థుడయ్యె ననియు మోక్షేశ్వరి రామచంద్ర కాశేవండితుడు ‘విక్రమో ర్విశేయ’ షీతికలో వ్రాసియున్నాడు. (21.పు.) ధన్వంతరి అమరసింహుని కంటె నిందుక నృగుడో పూర్వుడో కావచ్చును.

‘గాయత్రీ బాలతనయః ఖదిరో దత్తధావనః’. (అమర. II కాం.ర వర్గ. 49 శ్లో.)

అను శ్లోకమునకు ‘అమరకోశోద్ఘాటనము’ న షీరస్వామి— ‘బాలకత్ర’ పదమును చండ్ర చెట్టునకు బర్యాయపదముగాఁజెప్ప, నమర సింహుడు స్థూలదృష్టితో దానిని ‘బాలపుత్ర’ పద మని భ్రమపడి, ‘పుత్ర’కు ‘తనయ’ అని-‘బాలతనయ’శబ్దమును ఖదిరమునకు బర్యాయముగా వ్రాయుట ప్రమాదము- అని వ్రాసియున్నాడు.

‘బాలకతో యవానః ఖదిరశ్చేతి ద్వ్యర్థేషు ధన్వంతరిపాత మదృష్ట్యా బాలపుత్రభాన్త్యా గ్రన్థతో బాలతనయ మాహ’-షీరస్వామి.

అమరుడు పాణినియతానుయాయు. స్వకసభ మిత్యాది సభాంత
పదములనుడువును- 'శాలార్థాపి పరా రాజా మరుష్యాథాదరాజకాత్'-
అను నెడ 'సభా రాజా మరుష్యపూర్వా' (II. iv. 23.) అను పాణినిసూత్ర
మునే ప్రమాణముగాఁ గొనెను, గాని యీలెకంటె సరళమును సరసమును
నగు 'ఈశ్వరాథా దరాజ్యస్సభా' అను చంద్రగోమి 'చాంద్రవ్యాకరణసూ
త్రము' ననుసరింపఁడయ్యె. అమరుడును చంద్రగోమియు వాడుటలే. అను
వలన 'చాంద్రవ్యాకరణ' మనునదికంటె బ్రాహ్మణికమే మగుచో దప్ప
క యీతఁడు చంద్రగోమికృతి నే ప్రమాణకరించుకొని యుండును.

'ఆవ్యము, అన్యాయము'- అను తెనుఁగుపదముల నమరుఁడొసఁ
గట యెఱిగియే 'ఆవ్యవా' అను సూత్రమున, అమరుడు 'మంద'
శబ్దము నాలస్యవాచకముగాఁ జూప 'మండితాద్యే' అను ధాతువును
చంద్రగోమి వరించె ననియు చీరస్వామి వ్రాసెను న్నాడు.

['అత ఏవ అభ్యం వేతి చాంద్ర-సూత్రమ్. అత ఏవ అభిజాన్యభిజాన్వాక్రోధాకుః']
చంద్రగోమి క్రీ. 450 ప్రాంతముల జీవించియుండుటచే నంబయిఁ బూర్వఁ
డగు నమరసింహుడు క్రీ. 4 వ శతాబ్దిలో జీవించియుండు నని నిర్ణయిం
పఁ దగును.† అమరసింహుడు కవియే కాక భాషానిపుణుఁడగు నూడఁ
'మండితాద్యే' బడియున్నాడు. వాపదేవుడు 'విశిష్టాశ్రయము' నుదలి

శ్లో. 'ఇహ శ్చక్షుః కాశకృత్ స్నాపితవీ శాకితాయనః
పాణిశ్యమరదై నేహ్నా' జమ స్వప్నాదిశబ్దికాః.

అను శ్లోకమున అష్టశాస్త్రములలో ననుసరింపఁడఁ బేర్కొని యున్నాడు.
ఈతఁడు వ్యాకరణమును రచించినట్లులు ప్రమాణాంతర మేమియును
లభించుట లేదు. నామలింగాను శాసనమును బట్టియే యీతఁడు వైయా

† మా. శ్రీ మల్లాది నూత్యనారాయణశాస్త్రిగారు: 'అంశ్యు'వాద్యయచరిత్ర'-
ద్వితీయసంపుటము, 396-398 పు.

కరణులలోఁ జేర్పఁబడియుండును.†

క్రీస్తుశకము 700 ప్రాంతమున జినేంద్రబుద్ధిచే రచియింపఁబడిన వ్యాసమునందు అమరసింహుఁడు గాని యతనికృతి గాని పేర్హొనఁబడ లేదు. భారతవర్షమున జాధమతస్థితను బట్టి చూచినచో సీతఁడు క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దికిఁ బిమ్మట విలసిల్లియుండె ననుట యసంభవము. ఈతఁడు క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్దిలో నుండెననుట కీతఁడు విక్రమాస్తుని సభ నలంకరించె ననుటదక్కఁ బ్రమాణాంతరము మృగ్యము.

అని ఆచార్య పి. బి. కీత్ 'సంస్కృతవృజ్ఞానచరిత్ర' (ఆంగ్లము-413 పు.)-అను బృహద్గ్రంథరాజమున వ్రాసియున్నాఁడు.

అన్నినిఘంటువులలోన లెంకాక యమరకోశములోని విశేషమేమ నఁగా:- ఆంధ్రాగ్లాదిభాషలలోఁబలఁ గాక సంస్కృతమునఁ బదములకే లింగనిర్ణయము చేయఁబడినది. ఉదా. 'భార్య' యనుపదమునకు దార (పులింగము.) జాయా (స్త్రీలింగము.) కభత్రమ్ (నపుంసకలింగము.) ని మూఁడులింగములలోను బదములు కానవచ్చుచున్నవి. ఇట్లు దుర్రోపి థమైన లింగనిర్ణయమును అమరుఁడు సుగమముగా నొనర్చి తన గ్రంథ మునకు "నామలింగానుశాసన" మనునన్వీర్యనామము నిచ్చియున్నాఁడు. ఇట్టిదీని ప్రాముఖ్యమును బట్టియే కాబోలును మనభాషలో "అమరము నెమరునకు వచ్చిఁ గన్యుము లేదనకుఁ గాల్పనా" యను లోకోక్తి పుట్టి యుండును. అమరము చెదిరినంతసేపు యోజనము లేదు; నెమరునకు రావలయును లేకున్న నాచనపు గొల్లుపుఁజగు వగును.

అమరసింహుఁడు వాదఁడు. మహాయానశాద్ధమతమును, గాళి దాసుని గ్రంథముల సీతఁ డెఱుంగును. ఇతఁడు కవిశేషుఁ డైనట్లు గూడఁ దెలియవచ్చుచున్నది. 'సమస్తకర్ణామృతము'లో నమరసింహకృతములు

† ఈతని వైయాకరణత్వమునుగూర్చి మ. మ. శివదత్తశర్మగా రిట్లు వ్రాసియు న్నారు: "అస్య వైయాకరణత్వం తు- 'అమరసింహోపి పాపీయాన్ సర్వంభాష్య మచూచురత్'- ఇతిపద్యాత్ సకలభాష్యతత్వజ్ఞత్వస్య (సంపూర్ణమహాభాష్యతత్వజ్ఞ త్వస్య) ప్రతీతేః ప్రతీతమేకే. ఇథం భజ్యస్తే కళోక్తిస్తు శాద్ధత్వేన సకలవైదికవిద్యభ్యాత్."

గ నేనుశ్లోకము లుదాహరింపఁబడి యున్నవి. వేణీదత్తుని 'పద్యవేణి' యను సుభాషితగ్రంథమునందుఁగూడ నమరసింహకృతములుగ మూఁడు శ్లోకములు కానవచ్చుచున్నవి. ఆశ్లోకముల నిట నుదాహరించెదను.

సదుక్తికర్ణామృతమునందు (లాహోరుత్రతి.)

౧ సింహః.

శ్లో. అసంజ్ఞాః ఖి లేవ్యేతే జలశిఖమరుద్ధూమనిచయాః

ప్రకృత్యా గర్జన్తి త్వయి తు భువనం నిర్దమదః

ప్రసేద ప్రారమ్భా ద్విరమ విజయేథాః క్రుధ మిమాం

హరే! జీమూతానాం ధ్వని రయ మఃదీర్ఘో న కరిణామ్. (పుట 251.)

౨. నదనద్యో.

శ్లో. ఆజన్తస్థితయో మహీరుహ ఇమే కూలే సమున్మీలితాః

కల్లోలాః క్షణభిక్తురా శ్చ సహ సా నీతా పరా మున్నతిమ్

అస్తః ప్రస్తర సంగ్రహో బహిరపి భిశ్యన్తి గన్ధదుమా

భ్రాతః శోణ న సోస్తి యో నహసతి త్వశ్చ స్పృహం విప్లవే. (పు 239.)

౩. లక్ష్మీతవిరహిణీ.

శ్లో. కుచా ధత్తః కిమ్పు నిపతతి కపోలః కరతలే

నికామం నిశ్వాసః సరల మకం తాన్ద్రావయతి

దృశః సామర్థ్యాని సగయతి ముహు ర్బాష్పసలిలం

ప్రకృష్టోమం కిచ్ఛ త్తవ సఖ హృదిసం కిథయతి. (పుట 84.)

(“కవీంద్రవచనసముచ్చయము”లో బైశ్లోకము సరసింహానిర్మిత

ముగాఁ గానవచ్చుచున్నది.)

౪. దుఃశ్వరసేవకః.

శ్లో. తోయం నిర్మళితం ఘృతాయ మధునే నిష్పీడితః ప్రస్తరః

పానార్థం మృగత్మస్తికోఽతిరణా భూమి ససమాలోడితా

దుగ్ధా సేమ మచేతినేన జరతీ వగ్ధశయా గర్జభీ

కష్టం యత్ఫల దీప్తయా ఘృతృషా నీచోజనస్సేవితః. (పుట 307.)

౫. సముద్రచాతః.

శ్లో. యే కల్లోలై శ్చిర మనుగతా దక్షిణ స్యామృబురాశేః

పీతోచ్ఛిష్టా స్తదను మలయే భోగిభి శ్చన్ద్రాన్వితైః

అస్త రాభివ్రా: ప్రతికిసలయం పుష్పితానాం లతానాం

సమ్ప్రాప్తాస్తే విరహశిఖినో గంధనాహః సహాయాః. (పుట 63.)

౬. స్త్రీమాత్రమ్.

శ్లో. సోఽ సజ్జః కుసుమాని వజ్రా విశిఖాః పుష్పాణి బాణాసనం

స్వచ్ఛద్ద చ్చిరురా మధు వ్రతమయీ పక్షి ర్గుణః కార్తుకే

ఏతత్సాధన ఉత్సహేత స జగజ్జేతుం కథం మన్తథ

స్తస్యామోఘమయూర్భవన్తి నహి చే దస్త్రా కురక్షీవృశః. (పు. 82.)

౭. గజః.

శ్లో. మధ్యే విధ్వవనం సలీలవసతిః స్వచ్ఛద్దసత్పద్మిని

కస్త ర్యస్య సదాశితా భవః ధిః క్రిడా కరిణ్యాశ్శతమ్

తల్పం శైవలినీదలాని మిలితో దైవా స్తరూణాం తతే

జిహ్వా స్తామ్యతి సం స్రవ స్మనుదినం విధ్వం స గంధద్విపః. (పు. 253.)

పద్యవేణిలో నీ మూడు శ్లోకములు నమరకృతములుగ నున్నవి.

1. 'ఉన్నాహమ్బుదనాన్ధిశాస్త్రమసి'. 2. 'కస్తూరీ జాయతే కస్య'.

3. 'కాళీభాగ గ్రహవ్యక్త'. (పూర్తిగాదొరకలేదు)

అమరకోశమున 3 కాండములు, 27 పద్యములు, 1532½ శ్లోక

ములును గలవు. ఈవిషయముల నీపటికయందు గణనగును.

ద్రవమకాండము : 12 పద్యములు - 300 శ్లోకములు.

1. స్వర్గవర్గము. (73 శ్లో.) 7. శబ్దాదివర్గము. (4 శ్లో.)

2. వ్యోమవర్గము. (3) 8. నాట్యవర్గము. (40)

3. దిగ్గర్గము. (40) 9. పాతాళవర్గము. } (18)

4. కాలవర్గము. (83) 10. భోగివర్గము. }

5. ధీవర్గము. (20) 11. సరశవర్గము. (4)

6. వాగ్మర్గము. (23) 12. వారివర్గము. (44)

5 పరిభాషాశ్లోకములు, 2. అనక్రమశ్లో. [మూల 282 + ప్రక్షిప్త 18=300.]

ద్వివీయకాండము : 10 పద్యములు - 745 శ్లోకములు.

1. భూమివర్గము. (19 శ్లో.) 6. మనుష్యవర్గము. (141 శ్లో.)

2. పురవర్గము. (21) 7. ప్రాకారవర్గము. (63)

3. శైలవర్గము. (9) 8. తీర్థావర్గము. (120)

4. వనావధివర్గము. (170) 9. వైశ్యవర్గము. (118)

5. సింహాదివర్గము. (46) 10. కూద్రవర్గము. (47)

(మూలశ్లోకములు: 788; ప్రక్షిప్తములు: 12 = 745. శ్లో.)

తృతీయకాండము : 5. వర్గములు — 488 శ్లోకములు.

1. విశేష్యనిఘ్న వర్గము. (113)	4. అన్యయవర్గము. (28)
2. సంక్షీప్తవర్గము. (43)	5. లింగాదిసంకరావర్గము. (46)
3. శానాధవర్గము. (263)	మూలశ్లో. 480, ప్రక్షిప్తములు 82 = 488 శ్లో

— అమరకోశ వ్యాఖ్యానములు —

వ్యాఖ్యాననామము.	వ్యాఖ్యాత్.	కాలము.
1. అమరకోశపండిత. (=పదార్థకాముది)	నారాయణచక్రవర్తి	క్రీ. శ. 1619
2. అమరకోశపండిత.	బృహస్పతి.	
3. అమరకోశపదవివృతి. (=లింగాధర్మము.)	వంశ లింగాధర్మ.	
4. అమరకోశమాల.	పరమానందశర్మ	క్రీ. 1350—1600.
5. అమరకోశనివేకము	మహేశ్వరుడు.	క్రీ. 1582కంటె నవీనము.
6. అమరకోశాద్యము (=తెనుగుగ్రంథముతోడిపదనూచిక)	సరస్వతీ తిరువేంకటాచార్యులు.	క్రీ. 1886 న ముద్రితము.
7. అమరకోశోద్ఘాటనము. అమరచిహ్నిక.	భట్టశ్రీరస్వామి.	క్రీ. 1100 ల ప్రాంతము.
8. అమరపంచిక.	ఆత్రేయ వేంకటేశభట్ట.	
9. అమరపండిత.		
10. అమరపదపారిజాతము.	మల్లి నాథుడు.	
11. అమరపదముకురము.	రంగాచార్యులు.	
12. అమరపీయూషము.	రామకృష్ణదీక్షితులు.	
13. అమరనివేకము. (?)		
14. కామధేనువు.	సుభూతిచంద్రుడు	క్రీ. 1159 ప్రాంతము.
15. కాశిక.	కాశినాథుడు.	
16. కాముది.	నయనానంద-రామచంద్రులు	
17. క్రియాకలాపము.	అకాధరుడు.	
18. అ. గురు(నానా?) బాల ప్రబోధిక-తెనుగుటీక. అ. గురుబాలప్రబోధి(?)	తాళ్లపాక తిరువేంకటాచార్యులు.	

- వ్యాఖ్యాననామము. వ్యాఖ్యాత. కాలము.
19. టీకాపర్వస్వము. వంద్యఘటియ. క్రీ. 1159.
సర్వానందుడు.
20. త్రికాండచింతామణి. రఘునాథచక్రవర్తి. క్రీ. 1650 ప్రాంతము.
21. ఆ. త్రికాండరహస్యము (=21.ఆ?)
21. ఆ. త్రికాండవివేకము. రామనాథనిద్యావాచస్పతి. క్రీ. 17-వ శతాబ్ది.
22. నామలింగాఖ్యకాముది. రామకృష్ణతత్త్వాలంకార భట్టాచార్యులు. క్రీ. 1550—
భట్టాచార్యులు.
23. పదచంద్రిక. రాయముకుట. క్రీ. 1431.
బృహస్పతి.
24. పదమంజరి. లోకనాథశర్మ.
పదార్థకాముది (=అమరకోశ పంజిక.) నారాయణచక్రవర్తి.
25. ప్రదీపమంజరి. రామేశ్వరశర్మ.
బాలప్రబోధిక (=గురు తిరువేంకటాచార్యులు.
(నానా)...!).
26. బాలబోధిని. గోస్వామి.
27. బోధదేవానుసారిణి (?). ముకుందశర్మ.
28. ముఖబోధిని. భరతమల్లిఖారుడు. క్రీ. 1639 ముందు
29. విద్యనానోహర. మహాదేవతీరులు.
30. వైషమ్యకాముది. రామప్రసాద
తత్త్వాలంకారుడు.
31. వ్యాఖ్యాప్రదీపము. ఆచార్యతోపాధ్యాయులు.
32. వ్యాఖ్యాప్యతము. మైథిల శ్రీకరాచార్యులు.
33. వ్యాఖ్యానుభుధు (ముఖబోధిని; రామాశ్రమి.) భానుజీవీక్షితులు. క్రీ. 17-వ శతాబ్ది.
34. శబ్దార్థసందీపిక. నారాయణ. క్రీ. 1475—1525.
విద్యావినిోదాచార్యులు.
35. సారసుందరి. మధురేశ. క్రీ. 1668.
విద్యాలంకారుడు.
- ముఖబోధిని (=వ్యాఖ్యానుభుధు.) భానుజీవీక్షితులు.
36. ముఖబోధిని.

శ్రీజయదేవకవి: అష్టపదులు.

శ్రీమాన్ వింజమూరి వరాహనరసింహాచార్యులుగారు-

సంగీతవిద్వాన్, కాకినాడ.

శ్రీయఃపతిని బ్రహ్మమానసమున సాక్షాత్తపించుకొని యాడి,
పాడి, యానందమునఁ బులకితశరీరులై, మూర్ఖజెందుచు సంగీతసాహి
త్యముల యవినాభావమును రసవంతముగ నెల్లఁపించు భక్తవాగ్దేయులలో
శ్రీజయదేవమహాకవి యొకఁడు. ఈయన,

“వాగ్దేవతాచరితచిత్రితచిత్తసద్భా
వద్భావతీచరణచారణచక్రవర్తి
శ్రీవాసుదేవ రతికేళి కథాసమేత
మేతం కరోతి జయదేవకవిః ప్రబంధమ్॥”

అని చెప్పకొనినాడు. వాగీశునిరాణి సరస్వతి కలంకార
మగు సంగీతసాహిత్యనైపుణ్యమున గీతగోవిందకావ్యమును బాడి
నాడు. అంతియే కాదు. తా నాడి తనయనుష్ఠించి బద్ధావతిని గూడ
సృత్యముఁజేయించి శ్రీకృష్ణ నేకాగ్రచిత్తమున ననుభవించి సాక్షాత్త
పరిపఁ జేసికొనినాడు. ఈకావ్యమును బాటయు సాహిత్యరచనా
చాతురీమాధుర్యమును జనిచూచి యుదలి ‘శృంగారవివేకతత్వము’ను
భక్తిమానసమునఁ దెలిసి తద్భావప్రకటన కాలవాల మగునాట్యము
నొనర్చుటయు సులభము కాకపోవుటచేఁ గాఁబోలు నిప్పటి పెక్కుసం
గీతవేత్తలు, కవులు, భక్తులు, “గీతగోవిందకావ్యము” నంటకున్నారు.
ఇది శోచనీయము. ఈమహాకావ్యము పూర్వమునుండియు (౧౧ వ
శతాబ్దము) బెక్కువ్యాఖ్యానములకు లోనై భారత భూవలయమునుఁ
జుట్టివైది సామ్రాజ్యముఁజేసినసంగతి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనిన మన మీ
గ్రంథము నిందుకస్థలముగ నైనఁ దెలిసికొనఁ బ్రయత్నింతుము.

తనగ్రంథము 'తగోవిందకావ్య మని జయదేవకవిరాజు పేర్కొని యెను. కాని యందలిగేయములయొక్క రసప్రాబల్యముచే గాఢోలు మనముఁ జయదేవకవి 'అష్టపదు ల'నియే చెప్పకొందుము. శోకములు మున్నగునవి యు ఛందోబద్ధము లై యందుచే లయానుగుణ్యము లై యుండినను నాట్యయోగ్యము లై 'గాంధర్వకళావిలాసకౌశల'మున నొప్పి యుండిన వగుట సీగేయములకు వానిలో నగ్రస్థాన మొసంగఁబడుటచే 'అష్టపదు'లను నామము ప్రసిద్ధముగ నుండుటకుఁ గారణ మగుచుంట గ్రహింపవచ్చును. మఖ్య మగు సంగతి భారతావనిలోఁ బూర్వపు సంగీతకళ నారయట కష్టపదలు లక్ష్యదృశ్యములై తనరారుచున్నవి. ౧౧ వ శతాబ్దమునందలి సంగీతము నారయట కివియే లక్ష్యమున నాధారము లగుచున్నవి. ఈగేయము లెనిమిదిచరణములచొప్పున నుండుట వలనను, అష్టపదు లనఁ బరఁగు ననుట విదితము.

జయదేవుని నివాసము:—జయదేవకవి లక్ష్మణసేనమహారాజు కాలమున నుండినట్లు తెలియుదుము. డాక్టరు బహులర్ లక్ష్మణసేనుడు క్రీ. వె. 1116 ప్రాంతమువాఁ డని యెంచెను. రాజేంద్రలావిమిత్ర వల్లాల సేనుని కుమారుడు లక్ష్మణసేనుడు బంగాళమును క్రీ. వె. 1106 మొదలు 1136 వఱకుచు బసీపాలించినట్లు తెలిపినాడు. జయదేవకవి యీకాలమున (1106-1136 క్రీ. వె) నుండినట్లు తెల్లము. ఈయన నివాసగ్రామము బిందుబిల్వము.* ఇత్యుది పూరీకి సమీపమున నున్నది ఇక్కడు ఒరిస్సారాష్ట్రమునఁ జేరినది. కొందఱు జయదేవుడు బంగాళా దేశమువాఁ డనునది సరికాదు. ఒరిస్సాదేశముననే యితఁడుండె ననవలయును. ఈయనతండ్రి భోజదేవుడు. తల్లి రామాంబ.

పద్మావతీపరిణయము:—ఆయూరనే భక్తుడు దేవశర్మ యను విప్రోత్తముఁ డుండెను. ఆయన భక్తవరప్రసాదు, శ్రీజగన్నాథుఁ గొల్చి పద్మావతిని గాంచెను. దినదిన ప్రవర్ధమాన యై బాలిక నిండుజవ్వనపు సాంపునఁ దులఁదూఁగుచుండు నొక్కనాఁ డామెతండ్రి శ్రీజగన్నాథునకే

* బిందుబిల్వ మనియు, తిండుబిల్వ మనియుఁ గొన్నిచోటులఁ జూచుము.

యాపెను బాణిగ్రహణ మొనర్చుటకుఁ దలఁచియుండ నాదేవుఁడు జయదేవున కామె నొనఁగుట తనకు సమ్మత మని చెప్పుట గ్రహించి యట్లా విడ్డచు జయదేవు నొద్దకుఁ దీసికొనివెళ్ళెను. జయదేవుఁడు తనకుఁ బెండ్లియందు విరక్తి కల దని చెప్పి వారించెను గాని దేవశక్త భగవంతుని యాజ్ఞ యవిలంఘనీయ మని యెంచి యాకొమార్త నచ్చట విడిచి వెడలెను. కొంతకాలమువఱకుఁ బద్మావతి జయదేవునకుఁ బరిచర్యఁ జేయుచు నచటనేయుండి తుదకుఁ బరిణయ మాడి కృతకృత్య యాయెను. ఈపెసాణిగ్రహణ మీయన యచలభక్తిప్రకృతులకు దోహద మొనర్చుచుండెను. కాని, జడము నశ్వరము నగు సుసారమగ్నతకుఁ దోడు కాకుండెను. వీరిగుఱు రన్యోన్యాయవర్తులై భక్తిప్రభావనిమగ్నులై గీత గోవిందకావ్యమునుఁ బాడి, యాపి, యావర్షకు లై, కవులై, భక్తులై, వాగ్గేయులై, మనిరి.

అష్టపదుల ప్రభావము:—జయదేవకవిరాజు భగవంతుని వలగొని నమానసమున నేకాగ్రత నొంది శ్రీమన్నారాయణుఁ డగు శ్రీకృష్ణుని సాక్షాత్తరించుకొని నవ్వు డెల్ల తనహృదయదీర్ఘికయందు దూరునున్న జీవవరమేశ్వరసంబంధపుటూటలను రసవంత మగువాక్యాయుసరణమునఁ జెప్పి “గీతగోవిందకావ్యము” అని నామ మిడచెను. గోవిందునిఁ గీర్తించి గానము సేయుట నిందుఁ జూతుము. ఈయనకృతి ప్రతిపారిమానసము నావిధముననే ప్రఫులలత నొందించి శ్రీకృష్ణుని కట్టెమటఁ దాడవింపఁ జేయుచుండె ననుటకుఁ బెక్కుసంగతులు యథార్థముగ జరిగినవి, చంద్రదత్తకృతము “భక్తమాల” గ్రంథమునఁ జూతుము. ఇందుచే నీ యష్టపదులు భారతభూమియందు మితాదరణ నొందె ననవచ్చును. ఈసంగతులు కొలఁదిగ నిటఁజెప్పుట యప్రస్తుతము కాదు.

ఒకరా జష్టపదులను బోలు కొన్ని గేయములు విరచించి జయదేవుని వానిఁ బాడుటకుఁ గోరఁగా నందుల కాయన సమ్మతంబులేదు. రాజుకుపితుఁ డాయెను గాని వీ రుభయులుఁ దమతమ గ్రంథములను శ్రీజగన్నాథునిచెంత నుంచి యాదేవునిచే నంగీకరింపఁబడు గ్రంథము నాదరించుట కంగీకరించిరి. అట్లు వారు తమ గ్రంథములను శ్రీజగన్నాథునిచెంత

నుంది వెడలిరి. మఱునాఁడు చూచునప్పటికి జయదేవుని “గీతనోవింద” మాదేవునిమ స్తకమున నుండెను. రాజగారును శ్రీజయదేవునిఁ గరము మెచ్చుకొని యాదరించి గీతనోవిందమును మిన్నగ నెంచెను.

౧౧ వ యష్టకది “రతిసుఖసారే” అనుగేయము నొకసాలెవడుచు విలీనమానసమున నొకబిచ్చగానినుండి నేర్చి పాడుకొనుచుఁ దనచేతి మగ్గమును సాగించుచుండఁ బిచ్చధరుఁడును, నీలనిభగాత్మఁడు నాశ్రితసులభుఁడు నగు శ్రీకృష్ణుఁడు తనకత్తెదంట నాపాటకు నృత్యము సేయుచుండఁ గన్నులారఁ గాంచెను. ౧౨ వ యష్టకది ఏడవచరణము జయదేవుఁడు “స్థగరళఖండనం మమశిరసి మండనం దేహి పదపలవ ముదారం” అని పాడునంత జ్ఞప్తికలవాఁడై రాధచరణములు శ్రీకృష్ణుఁడు తన మస్తకమునఁ దాల్చుట కడుగుట యసమంజసము నవచారము నని యెంచియిఁక వ్రాయుట మానివైచి గ్రంథమును బద్ధావతి కిచ్చి యభ్యంగన మొనర్చుకొనుచుండెను. ఇంతలో శ్రీభగవానుఁడు జయదేవకవివేషమున నరుదొంది యాగేయము నట్లే పూర్తిచేసి వెడలెను. శ్రీజయదేవుఁడు తన గ్రంథమునందలి గేయము పూర్తియగుటఁ జూచి జరిగినది పద్ధావతివలనఁ దెలిసి తనభార్యయొక్క భగవద్దర్శనాదృష్టమునకు మెచ్చుకొని తనయభాగ్యతకుఁ జిఱిచెను. ఇందుచే నీయష్టపదియందు మాత్రము “జయతిశద్ధావతీరమణ జయదేవకవి భారతీభణిత మతిశాతమ్” అనుపాఠాంతరము కలదు.

నాయకుఁడు కృష్ణుఁడు:—శ్రీజయదేవకవి రాధాకృష్ణులను దన కావ్యమునకు నాయకానాయకులుగఁ గీర్తించెను. శ్రీకృష్ణుని నిష్టాత్మక కటాక్షము, స్వస్థామిత్యము, కేషత్వము, సాశీల్యసౌలభ్యాదులు, కళ్యాణగుణైకత్వము, మున్నగు ధర్మములు నిరూపించి, యానందించి, కీర్తించి చెప్పుట యాయనగేయములందుఁ జూతుము. “పూర్ణస్య పూర్ణ మాదాయ పూర్ణ మే వావశిష్యతే” అను శ్రుతివాక్యముచొప్పున (1) సంతర్యామిత్య (2) కరమపద (3) వ్యూహ (4) అవతార (5) అర్చనావతార స్వరూపములందు సౌలభ్యానులకుఁ గరము నాశ్రయ మగు దళావతారములందు మిన్నగ నెంచఁబడు శ్రీకృష్ణునియొడ మగ్నమనస్కుడై జయ

దేవకవి యట్లు శ్రీకృష్ణుని నాయకునిగఁ దనకావ్యమందుఁ బాడినాఁడు. తక్కినయవతారములందుకన్న సులభత్వమునుఁ బ్రకటించుచు నోగోపకులనుఁ బ్రజలకుఁ దననారాయణవరత్వమును జూపుచు, నాడి, పాడి, తిరుగునప్పటి వాత్సల్యమును దెలిసియు, గురుఁడై, యాచార్యుఁడై, శ్రీభగవద్గీతను బోధించుట నెఱిగియుఁ బ్రతిభక్తుడు-కవి-ఆత్మారు శ్రీకృష్ణునిఁ జేమించి యుగ్గడించి పాడుచుండిరి.

ఈకావ్యము భక్తిప్రతిపాదితము:— ఈగీతనోవిందకావ్యమునశ్రీజయదేవకవి రాధాకృష్ణులయన్యోన్యప్రేమ-భక్తి-ప్రపత్తుల-ననుభవోపేతముగఁ బాడినాఁడు. రాధామాధవులప్రేమ జీవేశ్వరులసంబంధమును జూపుచున్నది. ఈసంబంధము తొమ్మిదివిధములుగ శ్రీవైష్ణవులుచెప్పుదురు. శ్రుతులందునుఁ దెలియుచును. ఇయ్యవి యిట్లు చెప్పబడును.

(1) పితృపుత్రసంబంధము. (2) రక్ష్యరక్షకసంబంధము (3) ఆధారాధేయసంబంధము (4) శరీరాత్మసంబంధము (5) జ్ఞాతృజ్ఞేయసంబంధము (6) భోక్తృభోగ్యసంబంధము (7) స్వస్వామిసంబంధము (8) భార్యాభర్తృసంబంధము (9) శేషశేషిసంబంధము.

ఈసంబంధములను భక్తకవులు వీలినమాత్రమున వర్ణించి చెప్పుట, పాడుట, మనదేశమును మిఠుటయుగఁ జూచుము. జయదేవకవి యిట్లు రాధామాధవుల శేషశేషిభావమునుఁ బ్రకటించుచు వీరిభార్యాభర్తృసంబంధము ననేకవిధముల విప్రలాభ, సాంభోగశృంగారముల చొప్పునఁ గవనముఁ జేసి చెప్పిరి, జిత్రమునకు హామఁ గొలుపునట్లు పాడికావ్య మొనర్చినాఁడు. ఈవిధమున నాయకానాయకులుగ జీవాత్మపరమాత్మలను నిరూపించుట భక్తులు, ప్రపన్నులు, ఆత్మారాసులకాచారమే శృంగార వాహిని ప్రపత్తియయమునాప్రవాహమునఁ జేరుచుపడదయే. శోకాఘాతభయాఘాదినవరసములలో శృంగారము జీవేశ్వరుల పైసంబంధములనుఁజూపుటకు బాగుగ నుపకరింపుటఁ గవులు గ్రహించిరి. కటుతిక్రామధగుళికను మధురపదార్థముతోఁ జేర్చిభిక్షువులుదానిసేవింపఁజేయఁజాలినట్లు భక్తకవులు భక్తిప్రపత్తులు సులభగ్రాహ్య మగుటకు శృంగారాది

రసములను వానికీ బై పూత నొసర్చుట యీదేశమున నాచార మగు తుండెను. ఇట్లు శృంగారము బాహ్యమున నాంతరంగికమున, భక్తి నుత్పత్తిలక్షణముకావ్యము లీదేశముననే కాక పరిశియా, అరేబియా, మున్నగు దేశములందును గండుము. జయదేవుని యష్టపది యిటుండుటఁ దెలియుదుము. అష్టపదులందలి శృంగారమునకు విలీనులై కేవలములై యనువర్తించుట కీ కావ్యముఁ దాను జేయనట్లు జయదేవకవియే—

“యద్దాంధర్వకళాసు కౌశల మనుభ్యానం చ య ద్వైష్ణవం
య చ్ఛృంగారవివేకతత్వరచనా కావ్యేషు లీలాయితమ్
త త్సర్వం జయదేవపండితకవేః కృష్ణైకతానాత్మనః

సానందాః పరిశోధయాతు సుధియః శ్రీరత్నగోవిందరః”

అని హెచ్చరించినాడు. అంతియే కాని యష్టపదులు శృంగార వర్ణనలచొప్పునఁ దనరారుచున్న వనియెంచి యాయాశృంగారచేష్టలు, రసాకృతి, విస్మయము సేయుసంగతులు, సారాంశములు, కలాశాస్త్రము ననుసరించి ఉదాహరణములు- ఈచొప్పున వ్యాఖ్యానములు గావించుట కవిహృదయమునకు న్యతిరేక ముచుట తప్పదు. ఆయావర్ణనలు కావ్య కళాదృష్టితోఁ గాక కవి కేవలము భౌతికమగ్నతతో మారుషవిషయముగ వర్ణించినట్లు వ్యాఖ్యాన మొనర్చుట మొప్పును. కాని జయదేవ కవి శ్రీకృష్ణనియం దేకాగ్రత నొంది రాధామాధవులసంబంధమును విలీనమానసమున వర్ణించి తాను రాధవలె నగుట కుత్సాహుఁడై రసవంతముగ సరసరసాలంకారయుతముగఁ దనయష్టపదుల వర్ణించెను. బాహ్యమున గోచరించు శృంగారవిషయ మగు సంగతులు వ్యాఖ్యానముల నుదాహరించుచు నందలి తత్త్వము లేక కవి భావించినభక్తిని వ్యాఖ్యాన కర్తలు వెల్లడించుట యావశ్యకము. జయదేవుని కావ్యమునుఁ బెక్కురు వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. అందు ‘కుంభరాజ’ కృతమాకరమౌరణీయముగ నెంచఁబడుచున్నది. ఈయన సరసముగనే యనఁగా నాయాశృంగారవర్ణనలభౌతికవిషయలోలత్వమున విపులపఱచుకుండఁ దెలుపుటఁ దెలియుదుము కాని కొందఱా నాయాశృంగారవర్ణనల కేవలశృంగారశాస్త్రముచొప్పునఁ జెప్పుట యుచున్నది. బెత్తనూరు ద్విప్పటపు హేతు పగు

నందుము. కొన్ని ప్రయోగములం దుదాహరణముగ “ప్రథమసమాగమ
లజ్జితయా - కటుచాటుశతై రనుకూలం” అనుచో, బ్రథమసమాగమమం
దఁ బ్రియురాలిని స్వాధీనకటుచకొనునుపాయములు—

“ప్రథమ మిహ హి దేయా పూగపుష్పాదికం స్యా
స్త్రమమధురవచోభి ర్విజయే త్సన్నిధానే
కరతల మథ గాత్రే భ్రామయన్ శశ్య దస్యా
శ్చైత ముదరకృష్ణే మంద మాశ్లిష్య దద్యాత్”

ఇట్లును

“కృతకరిరంభణమంబవయా పరిరభ్యకృతాధరపానమ్”(రీ. అష్ట)అను
చో “జఘనోపశ్లేష” మనునాలింగన మిటఁజెప్పుచు లక్షణ ముదాహరిం
చుటయు “సమాప్త”మనుచుంబవము; “లాలాటిక”చుంబవములుఁ గూడఁ
జెప్పి వానిఁక్షణములుఁ గూడ నుదాహరించుటయు నిట్లు వ్యాఖ్యాన
ములుసేయుట పాండిత్యప్రకటనము నిరూపించునుగాని యన్యముకాదు.
అట్లు బాహ్యశృంగారవిషయములను జెప్పినను గవియొక్క నిజభావము,
ఆంతరంగికానుభవముఁ గూడ నం దాదే తెలిపిన వీరివ్యాఖ్యానములు
ఘనములుకాకపోవు. ఇట్లష్టపదలందలి శృంగారమయొక్క నిజతత్వ
మును దెలియుట యావశ్యక మగుటయేకాక కవిభావ మదియే కావున
నీవిధము నారయుటకు వలయువ్యాఖ్యానాలు నాకు లభ్యములుకాక
పోయినను నా తెలియచొప్పున క్లుప్తముగ నిట్లుఁ దెలుపుట కుత్స
హించును.

జీవేశ్వరుల భార్యాభర్తృసంబంధము:—జీవేశ్వరుల నవవిధ
సంబంధములలో జయదేవకవి భార్యాభర్తృసంబంధమును విశదీకరించి
నట్లు తెలిపితిమి. ఇయ్యది యీయన స్వానుభవోపేతముగఁ గూడ
దెలిపినట్లు గ్రహించుము. తాను భక్తుఁడు. భక్తుఁడు పరమేశ్వరుని
జేమించుటలో భార్యవలె స్వయత్న స్వశక్తులను వదలుకొని యట్లు
శృంగర్యము చేయుచుండవలె ననుట. అట్లు సంచరించుట విదితము.
నీతాపిరాట్టివలె స్వశక్తిని వదలుకొనుటయును, ద్రావడివలె లజ్జను
తాటింకుకపోవుటయుఁ బ్రకన్నుల లక్షణముగ శ్రీవైష్ణవు లెంచుదురు.

రాధ భగవంతు ననుభవించినవిధమును జెప్పుకొనుచుఁ దాను నట్లయగుట కుద్యుక్తుఁ డాయెను గావుననే జయదేవకవి రాధామాధవుల యీసంబంధమును గవనముచేసి వర్ణింపఁగలిగినాఁడు. భగవంతుని భార్య యై చునవలయు ననుకుతూహలము, ఆర్తి, ప్రపన్నులకుఁ గ్రోత కాదు. ఈవిషయమునే జయదేవుఁ డష్టపదులందు వర్ణించినాఁడు. “తిరుప్పావై” (ద్రవిడప్రబంధము) యాడాళ్ శ్రీరంగేశునిరాణియై యుండుటకు శ్రీకృష్ణునికిని గోపికలకునుఁ గలయీసంబంధమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని విలీనమానసమున నాసంబంధమునుఁ బాడి తుదకుఁ గృతకృత్య యాయెను. ఈమెచాటలు (పాశురములు) శ్రీవైష్ణవులకు నిత్య మనుసంధనీయములై యున్నవి. ఇట్లే శ్రీజయదేవకృతిములును దనరారుచున్నవి. ఇట్లుభగవంతుని భర్తగ నొచి ప్రేమించి మించి తాము భార్యావేషములుధరించినవారు పెక్కురుమనదేశమునఁ బడేపడేచూడఁబడుచున్నారు.

కావ్యమునందలి రాధ మాత్రికలు:—జయదేవునిరాధ యిందుచే నార్తగను నీవెచెలికత్తె యాచార్యుఁడగుఁ దెలియవచ్చును. ఆచార్యుని యావశ్యకత పురుషకారముకొఱ కని వైష్ణవులమతము. జయదేవకవి జీవేశ్వరుల శేష శేషీ భావమును వెల్లడించుచు వీరియుభయులసంబంధము శాశ్వతము స్వతస్సిద్ధము ననుసంగతి తొలుతనే తెలుపుటకు నందఁడు భయవడుబాలకృష్ణుని రాధ కొప్పగించె నని “మేఘైర్లేవర మమ్మరం వనభువ శ్యామా స్రమాలన్రుమైః సక్తం భీరు రయం త్వ మేవ త దిమం రాధే!” ఇట్లు పాడినాఁడు. భగవంతు నొక్కక్షణమును వీడలేనట్టి దుర్బలమానసము విడిచినందువలన దుఃఖము తిఁగి చేరవలెనను నార్తి, ఈర్ష్య, కోపము, ఆవేదనము, శిథిలావయవముఁ లోఁ దొల్లుపాటు, మున్నగుపెక్కుభావములు భక్తులందుఁ జూతుము ఈభావములు శ్రీకృష్ణునియం దనురక్త యగురాధయందఁ జూపుటకు విప్రలభశృంగార మీజయదేవునకుఁ బెక్కు కాలము (౧౧ సర్గలవఱకు) ఉపకరించెను. శ్రీకృష్ణుఁడు తన్ను పరివేష్టించి కైంకర్యము సల్పు పెక్కునిత్యసూరులు మున్నగువారు గోపికాదులవలెఁ దనయొద్దనుండినను బ్రతిజీవుఁడు దన్నుఁ జేరుట కానించి వారి నభిముఖులుగఁ జేయట కుపాయముల నిరూపించుచుఁ

బురుషుకార. మొనర్చుట కీ కావ్యమునందలి దూతికలపాటి యాచా ర్యుల నియోగించి తనయభిరుచు నెఱవేర్చుకొనుభగవత్సూక్ష్మమును నిర్వేతుకకటాక్షమును జయదేవుడు బాగుగఁ దెల్పినాడు. ఇందుచే “శ్రీజయదేవభణితవిభవద్విగుణీకృతసూషా”మని ముతఁడు చెప్పికొనినటు శృంగారరసమధనము మూలమున భక్తిప్రకృత్తులను వెన్ననుదీసి భక్తుల కొసంగి యిటు రెండువిధములగు కార్యములు తన కావ్యమున నెఱవేర్చు కొనినాడు. అందుచే బ్రతివారు నీ కావ్యమునకు విలీనులగుచున్నారు.

సర్గలు, అష్టపదులు:—ద్వాదశశస్తాధ్యాయులు గల శ్రీమద్భాగవత మువలె గీతగోవింద కావ్యము పండ్రెండుసర్గలు కలదై యిరువదినాలు గష్టపదులతో శోభిల్లుచున్నది. ఇందలి కవిత్వనైపుణ్యముఁ గూర్చిజయ దేవకవియే యిటు చెప్పికొనినాడు.

“యది హస్తస్థితే సరసమ్మనో | యది కిలానకభాస కుసుమావయః |
మధురకోమలకాస్తపదావళిః | శృణు తదా జయదేవసన్వతీమ్ |

ఈ కావ్యము నవరససూయిష్టమై పసంతపర్ణిస, ముష్ణపహేళస, చంద్రదూషణ, ప్రకృతిభావన, యిత్యాదిధర్మము తో రసమునుజ్ఞున ట్లున్నది. ఐదిసర్గలవఱకు విప్రలంభశృంగారము వర్ణింపఁబడెను. తక్కిన రెండుసర్గలు సంభోగశృంగారమునుఁ జెప్పును. భగవంతునిఁ దలఁచినం తనే కట్టెనుటఁ గోచరింపఁ జేయునప్పటి యాంతరిగి కానుభవప్రేయకన్న విప్రలంభశృంగారము చొప్పున (నల్లు త్వరలో సాక్షాత్తరింపమి) మన స్సు సంక్షోభముఁ జెందిచెంది, శిథిలావస్థ నొంది, భగవద్విరహము ననుభవించి యనుభవించి, తుదకు దివ్యమంగళవిగ్రహసందర్శనము నొందు నప్పటియానందము నవ్వ మని యెంచి కాఁబోలు జయదేవుఁ డట్లు పెద్దకాలము విప్రలంభశృంగారము చొప్పునఁ గావ్య మొనర్చెను.

అష్టపదులందలి శృంగారవివేకతత్వము:— ఆయాసర్గలకు శ్రీ జయదేవకవి చెప్పినపేరులనుభవవేద్యములుగనునాదరణీయములుగను న్నువి. ఆయాఅష్టపదులందును, మఱి ప్రతిపాదమునను నాయాశృంగా రాదివర్ణనలతత్వము నిరూపించుచు బోవుట వేరువ్యాఖ్యాన మొనర్చుటయె కాక యందులకుఁ దగినపెద్దల కావని వదలుచు, నాయాసర్గలం

దలి రాధామాధవులప్రేమ-భక్తి-శేషత్వము నెట్లు కనుగొనుదుమో నా తెలియువిధమున సూచింతును.

ప్రథమస్కంధము:— పేరు-సామోదదామోదరము. ఇందు నాలుగు పాదములు కలవు. విప్రలంభశృంగారము వర్ణింపబడెను. నాయికప్రార్థ-
ఇందలి (1) వ యష్టపదియందు భగవంతుని పాలభ్యాసులు ప్రకటించు దళావతారవర్ణనము మంగళాశాసనపూర్వకముగ జేయబడెను. (2) వ యష్టపది “లలితలవంగ” యనునది- శ్రీకృష్ణుని స్వరూపగుణవిభూతుల నిరూపించు మంగళాశాసనపూర్వకముగ నున్నది. ఇందలి నాయకుఁడు ధీరలలితుఁడు. (3) వ యష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుని వాత్సల్యము ధ్వనించు నట్లు జీవునియెడ నాయనకుఁ గలప్రేమచోష్ఠన సల్పునిహారములు వర్ణించి రాధను నట్టి శ్రీకృష్ణుని జేరు మని ప్రోత్సహించు చెలికత్తె వచనముల చోష్ఠన నాచార్యపురుషకార ముగ్రహింపబడెను. ఇందలి నాయకుఁడు దక్షిణుఁడు. (4) వ యష్టపదియందు ముగ్ధప్రియరాండ్రతో విలసితుడై యుండు శ్రీకృష్ణుని వర్ణించి నాయికయందీర్ఘ జనింపఁ జేయు చెలియవాక్కులు చెప్పబడెను, ఇట నాయకుఁడు శత్రుఁడు, ధృష్టుఁడు, అనుకూలుఁడు. నాయిక లభిసారికలు.

ద్వితీయస్కంధము:— రక్తేశకేశవము. రాధయనుభవించు స్థగరూప మిందువర్ణింపబడెను. అయిదవ యష్టపది శ్రీకృష్ణుఁడు వేణుగాన మొనర్చుచు నితరస్త్రీల ననురక్తులుగఁ జేసికొనుటకు రాధ చూచియు నతనిని మనమున వీడలేకుండుట చెబుచును. ఈ నాయిక యుత్తంతిత. ఆఠవ యష్టపది శ్రీకృష్ణుని యెడఁబాటు వలనఁ దనకుఁగలిగిన తాపాన్ని రాధ దూతికతో వెల్లడించును. ఈయవస్థలో భగవంతుని యాగమనమున కాసింది యాసింది యాతనివిలాసచేష్టలను దలపోసి శిథిలమానస మున భక్తుఁడుండు నని తెలుపుట గ్రహింతుము. ఇందలి నాయికయు నుత్తంతితయే.

తృతీయస్కంధము:— పేరు ముగ్ధమధుసూదనము. ఇందు శ్రీకృష్ణుఁడు “భక్తపరాధీనః” అనునట్లాయన జీవాత్మానువర్తిత్వము విశేషింపబడుట కందుము. ఇట్లేశవయష్టపది శ్రీకృష్ణుని యశుతాపముఁ చెబుచును. తన

సౌలభ్యాదులఁ బ్రకటించు రాధను (జీవుని) వెదకుచు నరువరకుఁ
డై యుండునట్టియనతారవిశేషమునుఁ గూడ నిందుఁ దెలియుచుము.
నాయకుఁడు ధీరలలితుఁడు.

చతుర్థస్కంధముపేరు స్నిగ్ధమధుసూదనము. ఇందు రెండు పాదములు
కలవు. చేతరులనిషయమై నిర్వృత్తుకృపారతుం డగు శ్రీకృష్ణునితో రా
ధయొక్క పారతంత్ర్యమును దెలుపుచుఁ బురుషకారమునల్పు నాచార్య
(దూతిక) వచనము లీస్కందమున వర్ణింపఁబడెను. ౮ వ యష్టపదియందు
భగవంతుని తేను మాయము రాధ యున్నాదినివలె నొకప్పుడు నవ్వు
చు నొకప్పుడు దుఃఖించుచు నిట్లు పరిపరివిధముల ధ్యానించుటను శ్రీ
కృష్ణునితో దూతిక తెల్పుచున్నది. ఇట నాయక విరహోత్తంజిత. తొ
మ్మిదవయష్టపది రాధజడయై శరీరానస్థుఁడై యెలుక ప్రకృతిని విసర్జించి
సమాధి నొంది యుండు వ్యాధ్యవస్థను దూతిక శ్రీకృష్ణునితోఁ జెప్పుట
వర్ణించునది. ఇందలి నాయకుఁడు దక్షిణుఁడు, నాయక యుత్తంజిత.

ఐదవస్కంధముపేరు సాకాంతపుండరీకము. ఇందు శ్రీకృష్ణునియాజ్ఞ
చొప్పున రాధకడకు దూతిక యరుగుదెంచి శ్రీభగవానుని యభిచుతము
రాధ (జీవుఁడు) తన్నుఁజేరవలయు నను కాంత... ..యాసంగతులు
రాధతోఁ జెప్పుట వర్ణింపఁ బడెను. ఇందు రెండు పాదములు కలవు. పది
యవయష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు రాధకై పరితపించుటయు వెదకుటయు
మున్నగు నాతనిచేట్టలు రాధతో దూతిక చెప్పుట కలదు. ఇందలి
నాయక యభిసారిక. ౧౧ వ యష్టపదిలో నున్నట్లులగు చేతనులు భగ
వంతునిఁ జేరుటలోఁ గాలవిలంబమును జేయక యట్టిభక్తులు తమత్వర
నుఁ బురస్కరించుకొనుదు రనునది తెలుపుటకు దూతిక రాధను వేగ
ముగ యమునానదీతీరమునఁ బొడరిఁటియందుఁ గాచి యుండు శ్రీకృ
ష్ణునిఁ జేరుమని హెచ్చరించుచున్నది.

షష్ఠస్కంధముపేరు దృష్టనైకుంతము. ఇందు (జీవుఁడు) రాధ శిథిలా
వయవములు కలిగి యశక్తితో నత్యంతపారతంత్ర్యమున నుండు నవస్థను
వెల్లడించుచు దూతిక శ్రీకృష్ణునితో రాధయొక్క యరురాగము నశక్తి
చే నెల్లు కదలలేకపోవునది చెప్పుటకలదు. ఇందలి ౧౨ వ యష్టపది రా

ధయోక్త శిథిలావస్థయః దెలుపుచు, నాపె తానే శ్రీకృష్ణుడ నను నవి నాభావము ననుభవించుట, అజ్ఞకడట, యేడ్చుట, యిట్టిభావములఁ దెలుపును. ఇందలి నాయకుఁడు శకుఁడు-నాయిక వాసకసజ్జక.

సప్తమస్కందము నాగరనారాయణము. ఆచార్యుఁడు భగవత్సా దారవిందచింతనామృతమునుఁ గ్రోలునట్టి ప్రపన్నులతో భగవద్గుణాను భవము లేక మనుట దుర్ఘటము, నింద్యము, నని తెల్పుచు, నితరా భ్యురలు భక్తులు వీరివై భవము నానందము, లీలత్వమును, శైంకర్యము నిత్యాదులు భగవంతుఁడును వీరిచే సకర్యల నొందఁచుండనప్పటి యాయన కరాధీనత్వము (అర్చకకరాధీనః) అనుట జ్ఞాపకము మున్నగు సంగతులు జయదేవుఁడు లలితరీతి వర్ణించెను. ఇందు నాలు గవ్యములు కలవు. ౧౩ వ యష్టపదిలో జీవుని యనన్యశరణత్వము వెల్లడించుటకై రాధ తనకరాధీనావస్థలో నెవరు శరణ్య మని విలపించుట వర్ణింపఁబడె ను. ఐదునాల్గవయష్టపదిలోఁ దదితరభక్తులు శ్రీకృష్ణునితో నానందించిన విధము రాధ “కౌపి మధుఁపుణా-విలసతి యవతి రత్యధికగుణా” అని తెలుపుకొనుచు భ్యానించుట వర్ణింపఁ బడెను. ౧౪ వ యష్టపదిలో అర్చకకరాధీనుఁ డగుభగవంతుని భక్తులు వివిధరీతుల సావితంత్ర్యము తో ననుభవించుభాగ్యము రాధ సావధీనభర్తృత్వతోఁ గూడి శ్రీకృష్ణుఁ డనుభవించు విలాసమును వర్ణించుకొనుచున్నది. ౧౫ వ యష్టపదిలో భగవత్సాక్షాత్తారపూర్వక మగు ననుభవము గలవారి యానందము, మఱి యదిలేనివారి పరితాపము రాధ యనుభవించి వర్ణించుట కలదు. ౧౬, ౧౭, ౧౮, అష్టపద లంకు నాయకుఁడు శకుఁడు. నాయిక విశ్రలబ్ధ. ౧౯ వ యష్టపదియందు ధూర్జుఁడు నాయకుఁడు, ఖండితనాయిక.

అష్టమస్కందము విలక్షణశ్లేషతి. ఇందు భగవత్సాక్షాత్తారరూప ము వర్ణింపఁబడెను. మఱియు భక్తుఁడు తనయిష్టముచొప్పున భగవంతుఁ డు తనకు దృశ్యుఁడు కాక యాయన కను వగురూపమున సాక్షాత్త రించుట సంగీకరింపకపోవుట జయదేవకవి యెంచి మించి వర్ణించినాఁడు. భక్తు లిటు భగవంతుఁడో వా నాడట యాచారముగఁ దోచును. శ్రీత్యాగరాజు.

“అడిగి సుఖము లేవ రనుభవించిరి రా - అదిమూలమారామా ?
ఆశ్రయించి వర మడిగిన సీత - అడవికిఁ బో నాయె....

వాసిగ నారదమాని వర మడుగ - పనితరూపుఁ డాయె

ఆశించి దూర్వాసుఁ డన్న మడుగ - అప్పుడె మంద మాయె”-

అని యె త్తి దెప్పినాడు. ఇట్లులే ౧౭ వ యష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుని సాక్షాత్తారముఁ జేసికొనిన రాధ “యాహి మాధవ ! యాహి కేశవ! మా వద కైతవవాడమ్” అని నిష్ఠురోక్తు లాన ఖండితయువతి విలాపము వర్ణించబడెను. నవమస్కందము పేరు ముగముకుందము. కాని భక్తుఁడుభగవత్సైలభ్యము నానందింపక యప్పుడెల్ల నిష్ఠురోక్తులు వలుకుట కన్న యారూపము నానందించుట యుక్త మని తెలిసి తన తప్పదమునకు చింతించి కలహంతరితయై పరితపించురాధను గూర్చి చెలికత్తియ “మాకురు మానిని ! మానమయే” అని చెప్పట యిందు వర్ణించినాడు. ౧౮ వ యష్టపది యీసంగతులు వర్ణించును.

దశమస్కందము పేరు చతురచతుర్భుజము. ఆరత్రాణపరాయణుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁ డాత్తు లగు భక్తులను రక్షించుటలోఁ దన కించిదుదాసీనతకు సహింపమియును వారిని బుజ్జగించుటయును నట్టివారు తనశిరోభూషణులుగఁ చెల్పుటయు జయదేవకవి యిందు వర్ణించినాడు. ౧౯ వ యష్టపదిలో రాధతో శ్రీకృష్ణుడు చెప్పవాక్యములు వర్ణించబడెను. ఇందు “స్వరగరభంధనం - మమశిరసి మండనం దేహీ పదపల్లవముదారం” అని చెప్పట భక్తులయెడ శ్రీకృష్ణునికిఁ గలకరాధీనత, గౌరవము, వారియందలి యుత్తమతన యెప్పుట కిది గ్రహింతుము.

ఏకాదశస్కందము పేరు సానందదామోదరము. భగవత్సాక్షాత్తారము నొంద భక్తు లందులకుఁ దగినట్లుగ నుండుటకు, మఱి కైంకర్యము చేయుటకు, సంసిద్ధు లగుటయును, నట్లు భగవంతుడు వేంచేసి యుండు తావున కరుదెంచుటయు, దివ్యమంగళ విగ్రహ సందర్శనానంద పరవశమున మైమఱచి యుండుటయు, నిట్టిసంగతులు జయదేవకవి స్వానుభవోపేతముగ వర్ణించినాడు. ౨౦ వ యష్టపదియందు శ్రీకృష్ణుని యారాధించుటకు కైంకర్యము సేయుటకుఁ దగినవేషము నలంకరించుకొని

యనునందునదిగ రాధకు చెలికత్తె “మధుమదనం అనుగత మనుసర రాధే” అని హెచ్చరించుచున్నది. ౨౧ వ యష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుని చెంతఁ జేరిన రాధ నాయనకుఁ కైంకర్యము సల్పి యిష్టార్థసిద్ధి నొందుటకుఁ జెలికత్తె ప్రోత్సహించును. ౨౨ వ యష్టపదిలో దివ్యమంగళవిగ్రహసేవి తానంధము సంహారలనఁ గలుగు తత్సమత్వమును రాధ పొందె నని “సా దదర్శ గుహర్ష వశం వద వదన మనంగనివాసమ్” అని చెప్పుబడెను. ౨౩ మొదలు ౨౪ వ యష్టపదివఱకు నాయకుఁ డనుకూలుఁడు. నాయ కప్రాధ. ద్వాదశసర్గముపేరు సుప్రీతపీతాంబరము. అట్లు దివ్యమంగళ విగ్రహము ననుభవించు భక్తులతో శ్రీకృష్ణుఁడు “క్షణ మధునా నారా యణం అనుగత మనుసర రాధే” అను నాదేశము చాటఁబడెను. ౨౩ వ యష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు రాధతోఁ బలుకుట కలదు. 24 వ యష్టప దిలోఁ బరమాత్మ ననుభవించినరాధ (జీవుని) కైంకర్యప్రియత్వము రాధ వాక్తులచే జయదేవకవి వర్ణించినాఁడు. ఇందలినా మకుండనుకూలుఁడు- నాయకస్వాధీనభర్తృక.

అష్టపమలందలి స్సంగీతము:—ఇంతదనుక జయదేవకవి శృంగార వివేకతత్వరచనాచాతురినిజూచితిమి. ఇతనుగాంధర్వకళాసుకౌశలమును జూతము. ఇతని యష్టపదులే పురాతనస్సంగీతము నారయటమి వలయు నాధారములుగ నున్నవి. క్రీ. వె. 1106-1136 కాలమున రచింపఁబడిన యీగేయములు జయదేవకవి యేర్పటదిన రాగములచొప్పునఁ బాడఁ బడుటలేదు. గురువరంపరమండి చేర్చునప్పుటి గేయము లా యాకాలము ప్రాంతము, ఘక్తి ననుసరించుట విదిత మగుటచే నీయష్టపదు లెనిమిది శతాబ్దముల కాలమునుండి యనేకదేశముల యాచారముల చొప్పునఁ బాడఁబడుదు మాఝుజెదియుంట యాశ్చర్యముకాదు. అనేక వ్యాఖ్యా నములకు లోనై యుండుటయుఁ బెక్కునిధము లగు రాగములచొప్పునఁ బాడఁబడుటకుఁ గారణము కాకిపోదు. కుంభరాణాకృత మగు ‘రసిక ప్రియ’ యను వ్యాఖ్యాన మందలి రాగములు కర్ణాటగాయకుల కాదరణీయములుగ నున్నవి. ఈరాగములతో నష్టశ్రమ లిట్లున్నవి:—

అష్టపదుల రాగములు, తాళముల-కళకము.

పర్వము.	అష్టపదుల సరిఖర్చు.	జయదేవకవి మతము.		వ్యాఖ్యానకర్త మతము.		కర్తావ్యవహారములమతము.	
		రాగము.	తాళము.	రాగము.	తాళము.	రాగము.	తాళము.
1 వ పర్వము.	1	మాలవ	రూపక	మాలవగౌడ	రూపకం	సారామం	అది
	2	ఘూర్జ	నిస్సాధ	భైరవి	త్రిపుట	భైరవి	త్రిపుట
	3	వసంత	యతి	వసంత	అది	వసంత	అది
	4	రామక్రియ	యతి	రామక్రియ	యతి	కామవరని	అది
2 వ పర్వము.	5	ఘూర్జ	యతి	ధన్వాసి	అది	తోడి	చాపు
	6	మాలవగౌడ	ఏక	గుణక్రియ	ఏక	కాంభోజి	త్రిపుట
3 వ పర్వము.	7	ఘూర్జ	యతి	భూపాల	అది	బహుళి	చాపు
	8	కర్కాట	ఏక	కానడ లేక సారామం	ఏక	కన్నడ	అది
4 వ పర్వము.	9	దేశాఖ్య	ఏక	దేశాఖ్య	ఏక	బిలహరి	అది
	10	దేశవరాళి	రూపక	దేశాఖ్య	రూపక	అనందభైరవి	అది
5 వ పర్వము.	11	ఘూర్జ	ఏక	పాడి లేక ఘూర్జ	ఏక	కేదారగౌళ	అది
	12	గుణకరీ	రూపక	గుండక్రియ	రూపక	శంకరాభరణం	త్రిపుట

అష్టపదుల రాగములు తాళముల-పథకము.

సర్గము.	అష్టపది సంఖ్య.	జయదేవకవి మతము.		వ్యాఖ్యానకర్త మతము.		కర్తృకగాయకులమతము.	
		రాగము.	తాళము.	రాగము.	తాళము.	రాగము.	తాళము.
7వ సర్గము	13	మాళవ	యతి	అహిరి	ర్ఘుపే	అహిరి	ర్ఘుపే
	14	వసంత	"	వసంతి లేక సారంగ	యతి	సారంగ	త్రిపుట
	15	ఘూర్జర	ఏక	సావేరి లేక ఘూర్జర	ఏక లేక చాపు	సావేరి	చాపు
	16	దేశవరాళి	రూపక	పున్నాగవరాళి	ఆది	పున్నాగవరాళి	ఆది
8వ సర్గము	17	భైరవీ	యతి	భైరవి	ఆది	అరభి	ఆది
	18	ఘూర్జర	"	రానుగిరి	ఆది	యదకులకాంభోజి	త్రిపుట
	19	దేశవరాళి	అష్ట	ముఖారి	ర్ఘుపే	ముఖారి	ర్ఘుపే
	20	వసంత	యతి	కళ్యాణి	చాపు	కళ్యాణి	ఆది
11వ సర్గము	21	వరాళి	రూపక	ఘంటా	ర్ఘుపే	ఘంటా	ర్ఘుపే
	22	"	యతి	మధ్యమావతి లేక మాలిని	ఆది	మధ్యమావతి	ఆది
12వ సర్గము	23	విభాస	ఏక	నాదనానుక్రియ	ఆది	నాదనానుక్రియ	ఆది
	24	రామక్రియ	యతి	మంగళకృత్తిక	చాపు	మంగళకృత్తిక	చాపు

జయదేవకవి ఘోరరీరాగము నా అష్టపదులం నువయోగించెను. ఈరాగముతోఁ గలవి భైరవి, ధన్యాసి, భూపాల, పాడి, సావేరి, రామకరీ రాగములతోఁ జేర్చి వ్యాఖ్యానకర్తలు చెప్పి. వీనినే భైరవి, తోడి, బహుళి, కేదారకౌళ, సావేరి, యకకులకాంభోజిరాగముల చొప్పునఁ గర్ణాటగాయకులు పాడుచున్నారు. ఒక్కరాగమునఁ గల యష్టపదు లిట్లు కాలానుసరణముగ మార్పుట కమనీయుము. దేశకాల తత్వము ననుసరించుట సుసేతమునకు ముఖ్య మగుచున్నది. భావానుగుణ్యము రసము, రసానుగుణ్యము రాగము కావున భావము మాటు కొలది రాగము మాటుమండుట నీదేశమునఁ జూతుము. ఇప్పటి ఘోరరీరాగము పదునేనవమేళకర్తజన్యమై సరిగనుపదనిసనిదపమగరిస-ఇట్లారోహణావరోహణమాలు కలిగి యున్నది. పూర్వపు ఘోరరీరాగమున కిటు వ్యత్యాసము కలిగినది.

2. వసంతరాగము 3, 14, 20 అష్టపదులందుఁ జూతుము. ఈ రాగమునకుఁ దుల్యముగ వీనియందు వసంత, సారంగ, కళ్యాణి, రాగములు చేర్చి పాడుచున్నారు.

3. మాళవరాగము 1, 13, అష్టపదులందుఁ జూతుము. వీనియందు దివ్యదు వరుసగా సారాస్త్రిము, అహీరీరాగములు చూతుము.

4. రామక్రియ, 4, 24 అష్టపదులందు కలదు. ఈరాగమునకు మాటుగ కామవర్ధని, మంగళకౌశికిరాగము లిప్పుడు వాడిబడుచున్నవి.

5. వరాళిరాగము 21, 22 అష్టపదులందుఁ జెప్పుబడెను. ఇందులకు భిన్నముగ నిప్పుడు ఘోర, మధ్యమావతిరాగములతో వీనినిబాడుచున్నారు.

6. దేశవరాళిరాగము 10, 16, 19 అష్టపదులందు కలదు. ఇప్పుడు వీనియందు వరుసగా ఆనందభైరవి, పున్నాగు, వరాళి, ముఖారిరాగములు చేర్చబడెను.

7. 6 వ యష్టపదియందలి మాళవకౌడ, కాంభోజిగను, ఎనిమిదవ యష్టపదియందలి కర్ణాటరాగము కన్నడగను 9 వ యష్టపదియందలి దేశాఖ్యరాగము బిలహరిగను 12 వ యష్టపదియందలి గుణకరీరాగము

శంకరాభరణముగను 17 వ యష్టపదియందలి భైరవిరాగము, అరభి లేక మోహనరాగముగను మార్చి భిన్నరాగములతోఁ బాడుచున్నారు. 23 వ యష్టపదియందలి విభాసరాగమునకు మాఱుగ నాదనామక్రియ రాగము చేర్చబడెను.

ఇంక యతి, రూపకము, ఏకతాళములకు మాఱుగ చాపు, చతురశ్ర, త్రిశ్ర, జాతులు గలత్రిపుట, రిఘాపెతాళములుగను వెలయించి పాడుచున్నారు. విస్సాగుతాళముఁ ద్రిపుటగను, అష్టతాళము రిఘాపెతాళముగను మార్చబడెను.

అష్టపదులు నాట్యయోగ్యములు:—అష్టపదులు గానము సేయుటకు మాత్రముకాక ముఖ్యముగా నాట్యముకొరకు స్తోత్రము లనుట చెల్లుచు. భావ ముక్పతిలుసమయమున విలీనమానసమున సృత్యము సల్పుచు హావభావములతో నాయానాయికానాయకులరసముం బోషించుచు నీవిధమున జీవపరమేశ్వరసంబాధమును చలించి, యనుభవించి, యానందించుటకు మాత్రము జయదేవుడు నీని రచించెను. ఈతని గాంధర్వ కళాసుకౌశలము ఈవిధ మగునాట్యము నుద్దేశించుచున్నది.

నాట్యము భరతశాస్త్ర మనఁబరచు. భావరాగతాళయంతము భరతము. ఇందలి మూడుభేదములు- నాట్యము, సృత్యము, సృత్తము లందుఁ గ్రమముగాఁ జేతనత్వము మెల్లమెల్లగ సన్నగిల నాట్యమునఁ గల భావరాగతాళవిశదీకరణము సృత్యమున రాగతాళాదికముగ మాత్రము తుదకు సృత్తమునఁ చాళప్రకటన చోప్పునఁ దస్యయత్వమునఁ బాండవ మై యిటు పరిణామముఁ జెందుట భక్తులనటనయందుఁ దెల్లము. ఇట్లు చేతనత్వమును మార్చిమార్చి నిశ్చలత నొందించి తస్యయత్వము కలిగించి యానందపరవశత నొందుట సృత్యముయొక్క పరమావధి.

నాట్యప్రకటన కావ్యరసప్రకటనానుగుణ్యమై యుండుటధర్మము. ఆయా కావ్యభావముల నంగన్యాసకరన్యాసాదికముగఁ జెప్పటే సృత్యముయొక్క రూపము. కావ్యము నుచ్చరింపక పోయినను సృత్యమున నాభావమే తెలుపుట భారతీయులసాము. ఇట్టి భరతశాస్త్రసమ్మతము లగునవే యష్టపదులు. అప్పుడే వానిరసము చిల్లును. జయదేవకవి

యీహౌష్ఠననే తానాడి, పాడి, తాండవించి, తన పద్మావతినిఁ గూడ
సృత్యము సేయించి తన్మయుఁడై తరించెను. ఇట్టిరసము ననుభవించుటకు
శక్తిచాలమిం గాఁబోలుఁ బెక్కురు గాయకు లష్టపదముల నరయ కున్నారు.
ఇది శోచనీయము. ప్రతిసంగీతవిద్వాంసుఁడు నష్టపదము లందలి భక్తి నైఁ
తీగి నటించుట కర్హము కాకపోదు. స్త్రీలుఁ గూడఁ బూర్వమునుండి
యు నటించుచు రచన దీజయదేవునిరాణి కద్దావతిచరిత్ర పలనం బెల్లము.
నాట్యకళఁ బ్రతివారు నేర్పుటకు యోగ్య మగున దనియు నీకావ్యము
నుండి గ్రహింతుము. ఇట్టివిద్య యగు నాట్యమును దిరుగ నడ్డంచుట
కుఁ బ్రతివారుఁ గోరఁబడుచున్నారు.

మ టి యొ క మ న వి.

—కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు.—

సంశయముల నడుగుట తప్పగాదు, ఎఱుంగని విషయముల నడి
గినఁ బెద్దలు (వేత్తలు) తెలియఁ జెప్పుట వారికృత్యము. పరిపూర్ణులు
గానివారును వారికిఁ దెలిసిన విషయములను గోరకున్నను లోకమునకు
వెల్లడించిన సహృదయులు గలరు. తెలిసియుఁ దెలియ దనువారున్నా
రు. తెలియకున్నను దెలిసినట్లు నటించువారు నందందు వెలయుచున్నా
రు. చూపోపనివారు న్నొరులు నేర్చికొనిపోదు రనుకొనువారు నచ్చట
నచ్చటఁ బరిపూర్ణ కోవిదులలో నున్నట్లు తొలిటినుండి వదంతులు గలవు.
వదంతులే గాదు నిక్తమును తెలియఁ గలము. నిజము నిలుకడమీఁదఁ
దెలియఁ గలరు. కాని వదంతులను వానిలోని నిజానిజములను దెలిసి
కొనుటకుఁ బ్రశంచానుభవము ను విమర్శకజ్ఞానము ను, యుక్తియు ను
దర్శము ననేకవిషయములకుఁ గావలసి యున్నది. యుక్తులకు దొరకని
కింపదంతులు వండితులకు వానిపై విశ్వాసము లే కున్నను వాడుకలో
నున్నవాని నెట్లు ప్రోసి వేయవచ్చునా యని తటకటాయుంకఁ దగిర
వదంతులును బెక్కులు వినుచున్నారనూ. ఇది యిట్టిది, యిది సత్యము
నని నిర్ధారణ చేయుటకుఁ గష్టముగా నున్నది. ప్రోసివేసినఁ బ్రశంచమున

కేమి భంగము వాటిల్లునో యను వదంతులును గొన్నిగలవు. నిష్పక్ష సాతు లగు విద్వాంసులకు సత్యాసత్యముల గు రైఱుగఁగల బుద్ధిమంతులకును, య క్తులచే సిద్ధా తపూర్వకములఁ జేయఁ జాలిన పండితులకు వివర్ణకతానైపుణి వాస్తవ మిది యని, యిది యవాస్తవ మని యూహించు కోవిదలకుఁ జఙ్ఘతులలోని సత్యాసత్యములు తెలియక పోవు. సాధారణుల వయి నెట్టి యవనిందలు వచ్చిపడినను మన కంతగా నిబ్బంది యుండకు, గాని, పెద్దలు, పండితులు, కవులు, రాజులు, మహా ప్రభులు- ఇట్టి వీరిమీఁదికి వచ్చిన నిందలను మన ముపేక్షించి యుండరాదు. అది యెంతవఱకు నిజము, నిజ మనుట కెట్టి గట్టి యాధారమున్నది; కా దనుట కేమి నిదర్శన మున్నది, యని నిర్ణయించి, లోకమున కావిషయ మిపుడు కా దనిన- పెద్దనప్రము వాటిలినను, ఇదివఱకున్న నిందయే చాలు నిక మీఁద నట్లు విశ్వసించరా దని జనుల హృదయములలో దృఢముగ నాటుకొనున స్థానర్హుట పండితులవిధి. సాధారణులపై నైనను నిందలు మోపుట న్యాయమా, కావున, నిష్కమారసి యాక్కిది వదంతులు వదంతులో నిష్కమునో కనుగొని యాపరివత్పత్రికామూలముననే లోకోపకార మొచ్చు నేరుబ్రార్థించుచున్నాడను.

౧. సన్నయభట్టు-అభర్వణాచార్యుని భారతమువిషయమైచేసినాడనిన యకార్యము ౨ భీముని ఛందమును గోదావరిలోఁ గలుపుట.

౩. సారంగధరుఁ డెవ్వరు, చిత్రాంగివృత్త మెట్టిది. ఇది రాజమహేంద్రవరములో జరిగినదా.

౪. పోతరాజకవి దన్నుకొనుట శ్రీనాథుడు సవారి యెక్కి వెళ్లుట వాఁకిఁ గల బంధుత్వము.

గి. శ్రీనాథునిపైఁ గలసందేహములను నే నిదివఱకు గోరినవి.

ఁ. కృష్ణదేవరాయలు తిమ్మరుసు కుఁ గావించిన కృతఘ్నత.

౭. తిక్కనకు మంచమ చాటునఁ బసుపుముద్దలతో నీళ్లు పెట్టి పోసికొ మ్మనుట. ౮. సన్నయభట్టేమయినాడు, నారాయణభట్టే భారతమును బూర్తిచేయలేక.

౯. ఇంకను నాఁకుఁదెయని యిట్టివి.

ఆంధ్రజయము.

—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.—

శ్లో॥ నిధే స్సంజాయతే రత్నం నికషాల్లభతే రుదీమ్

కవే స్సంజాయతే కావ్యం విమర్శా దశ్శుతే యశః॥

తిక్తనామ్యని విరాటపర్వమును గూర్చి మాయన్నగారు బ్రహ్మశ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు విపులముగా విమర్శించుచునే యున్నారు. అయినను శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య, ఎం. ఏ. గారు, ఆంధ్రభారతకవితా విమర్శమునఁ బ్రవేశించిన సాహిత్యవిమర్శనసరణి ననుసరించి, తిక్తన కవీంద్రుని భారతాంధ్రీకరణమునందలి కొన్నిరంగములపై వినోదార్థము కొంచెము ముచ్చటించ నెంచిరి. సాహిత్యచర్చ వివేకానందసాధన మగుటచే నే నీవ్యాపారమును సాగించఁ గఱుమాట నైతిని. కావున సహృదయు లగు సోదరు లాగ్రహవేశములకు లోనుగాక, శాంతభావముతో నావాదముల నాదరింపఁగోరుచున్నాను.

తిక్తనామ్య విరాటపర్వమునఁ బాండవులు మాటువేసములతో విరాటునికోటలో జేరుసమయమునఁ గవ్వకి వడివడిన పేడినడపులతోఁ దనకడకు వచ్చుటను గాంచి, యాపార్థివుఁ డప్పార్థుని నీ వెవ్వండ వని యడుగ నే బ్రహ్మన్నలనామధేయుఁడ నాట్యకలాకోవిదుఁడనిను సేవింప వచ్చినాడ నన నామత్యభూపాలుఁ డుత్తరయనుతనకూఁతు నాతనికడఁ జదివింపఁ దలంచి తనతనయఁ బిల్వబుచ్చెను.

ఇటఁ దిక్తనకవివరుఁ డుత్తరను రాజసభాభవనమున నవతరింపఁ జేయుచుఁ జేసిన రాజకుమారియశావనవైభవవర్ణనమును గాంచినచోఁ బునస్సంధానమందిరమునఁ బ్రవేశించి, ప్రియునితో సరస మాడ న్నర్త మగుకామినీశృంగారభావము పొడకట్టుచున్నది. కాని విద్యాభ్యాసము నకై పాఠశాలాసదనమునకుఁ బోయి యాచార్యునికడ విద్యలఁ బఠించు నభిలషించువిద్యార్థినికి నుండఁదగువినయాదిగుణసంపద స్ఫురింపదు.

తిక్తనార్యుడు నిజకావ్యరంగమన యువతీసాందర్యసాభాగ్యము
 నవతరింపఁ జేయుట కిదియే నాంది. ఇట్లట్టునఁ దిక్తన యొనర్చిన యుత్త
 రావయోవర్తనము మృదుపదసుందర మగు ద్రాక్షాపాకమునఁ బడక,
 కిష్కదబంధుర మగు నారికేళపాకమునఁ బడినది. మధుమాసమాకంద
 సుమసారభముచందమున సుందర మగులేబ్రామంపు సోయగము సాం
 పు, సుఖావగతి మగువటులు గోమృపదవిన్యాసములతో సాగింపవల
 యును గాని, ప్రమాసబోధ్యము లగుశబ్దాడంబరములతో నడపింపరాదు.
 తిలకింపుఁ డాపద్యమును,

“సీ. అల్లడనంబున ననువు మైకొనఁ జూచు

నడపుకాంతికి వింతతోడవు గాఁగ

వెడవెడ నూఁ గారి వింతయై యేర్పడుఁ,

దారనివధులలో నారు నిగుడ

నిట్లలఁ ద్రోచుచు నెలవులుకలమేర,

లెల్లను జిగి యెక్కి యేర్పడంగఁ

దెలుపును నలుపుచు వెలయంగ మెఱుఁ గెక్కు,

తారకంబులఁ గల్గి తనముదొడరఁ

జరణముఁబును నడుముఁ జన్నులుఁ గన్నులు

జవ్వనంబు చెన్ను నివ్వటిలు

చునికిఁ దెలుపుచుండ నుత్తర చనుదొచె

నలరువిలుతుపువ్వుటమ్ముఁబోలే.”

ఈపద్యము పాఠకుల కనాయాసముగా బోధకమట కను వగు
 పదములతో నడచుట లేదు. నైఋతుసాశ్వ మగుశబ్దధ్వజముతో
 ధావన మొచ్చుచున్నది మఱియుఁ జేరుగు వారి పద్యపు సాపురు.
 డి. ఇందుక ముద్దులేనగవు నిం కనునవ్యనిలాససూక్తు ల
 భ్యంబితలోలదృష్టియు నవారుణవలసనూడనాబు ని
 ర్మించు నలీలయానములు మేలుగ చూపనలక్ష్యితోడ న
 ర్మించుమృగాక్షిచందము లతిప్రమదంబు ఘటింపఁ జాలవే.

ఈపద్యమునందలి పదలాలిత్యము తిక్తస్వప్రాసిన పైపద్యమునఁ గా రాక. మఱియుఁ గవివరుఁ డుత్తరసౌందర్యమును బాదాదినేత్రాంతము వర్ణించియున్నాఁడు. ఇట్లు మానవస్త్రీలయానసౌందర్యము నాగోహణక్రమముగా వర్ణించుట ధార్మికమర్యాదావిరుద్ధము. ఇది దేవతావనితల వర్ణించునపుఁ డనుసరింపఁదగినమర్యాద. మానవాంగనల వర్ణించునపుడు శిరోజములనుండి పాదములవఱకు నవగోహక్రమముగా వర్ణింపవలయును. ఈధర్మమును మఱి నాథహరి కుమారసంభవమున బాగవతీవయోవర్ణనసందర్భమునఁ దెలిపియున్నాఁడు కనుఁడు.

“దేవతానాం రూపం పాదాంగుష్ఠప్రభృతి వర్ణ్యతే మానుషాణాం కేశా నార భ్యేతి ధాన్యకాః” తిక్తయజ్ఞ కుమారసంభవవర్ణిత మగు పార్వతీరూపవర్ణనము ననుకరించుచు నుత్తరరూపమును జిత్రించి నట్లు లోఁచెడిని. అ దు “కామస్య పుష్పవ్యతిరక్త మస్త్రం” అను భావమునే “అలరు విలుతు పువ్వుటమ్ముఁబోలె” అని నుడివెను.

ఈయుత్తరావయోవర్ణనము వ్యాసభారతమున లేనే లేదు. ఇది క్రొత్తగాఁ దిక్తనార్యునిచే సృజింపఁబడినది. అసలిట నీయువతీవయోవర్ణన ప్రస్తావన యెరులకు ?

పోనీ యీసోయగమును విజయునకు వినిపించి యిం పొడవించు తలంపుతో వ్రాసుఁబడిన దందుమా ! ఇది తిక్తనసోమయాజివచనము కాని కథావస్తువుతో సంబంధించిన ప్రసంగము కాదు. ఇంక బిల్వమును—

“మో ముఖిలంబు గన్నుఁగవ ముచ్చట మీఱఁగ వత్తు మంతయున్ గామిడిచన్నదోయి కసుగౌను సమస్తము మిన్ను చూడఁగా

హేమము తత్తనూనిభవ మీరుచిరాంగికి విద్య చెప్పఁగా

నీమహి నెవ్వఁ డోపు స్థరియించినమాత్రనే భ్రాంతిపుట్టగన్.

అనియచటిమంత్రులు తలంచిన ట్లిమంత్రివరుఁడు బృహన్నల విద్య నేర్పు సమయమున నిట్లు నిండువయసువాని నంటకుండుట యెట్లను తలంపుతో సర్వాంగీకరణకావనసౌందర్యమును వర్ణించె నందుమా ! ఇదియుం బొసంగదు. ఏముమరా ? ఇట విద్య నేర్పవచ్చిన బృహన్నల

బిల్వణీయమునందలి యుపాధ్యాయునివలె గూఢగరిను గలయువకుడు కాఁడు. పరిపూర్ణనపుంసకస్వరూపుఁ డగువేషివాఁడు. ఇట్టి వానిముందు మందయానలరూపసంపద యడవినిగాసినచందమామవెలుంగుచంద మగును గాని చిత్తవికారకారణము కానేరదు.

ఇంతయె కాదు. కిరీటి కుత్తర భావిబాంధవముచేఁ గోడలగుటను, బుస్త్రుతసంబంధముచే శిష్య యగుటను, బుక్రికగా భావింపఁ దగియున్నది. కావున నిటు శ్రృంగారరసోచిత మగువయోవర్ణనమును దాండవింపఁ జేయుట యంత యుచితముగాఁ దోఁపదు.

ఇత సభ కేశెంచినయుత్తరను గాంచి తత్తటచాటుతో విరాటుఁడు ప్రదర్శించిన ప్రేమకలకలాపములఁ జూడఁ జిరకాలము పుత్రికావియోగ పీడితుఁ డగుజనకుఁడు హతాగాగత యగు నందన నవలోకించినపుడు చెందుభావోద్రేకము ప్రకటిత మగుచున్నది, కాని, యరుదినానలోకిత యగుతనయను గాంచి యింతటిమరురాగమును వెలిపుచ్చుట యంత రసవంతముగాఁ గోచరించుట లేక — మామఁడు.

చ. తిగిచి కవుగిలించి జగతీవిభుఁ డక్తమలాయతాక్షి నె

మౌగము మొగంబునం గదియ మోపుఁ గరాంగుళులం గపోల మింపుగఁ బుకుకుం బొరింబొరి న, పూర్వవిలోకన మాచరించుఁ గ
ఘగుమృదుమాళి నుజ్జ్వలనఖాంకుర చేష్ట యొనర్చు నర్థిలిన్.

నిజ మారయ నీనద్యము దీర్ఘవియోగసందృష్ట యగు నాయుక్యయెడ నాయకుని యనురాగచేష్టు తెలుపునదిగాఁ జూపట్టుచున్నది, కాని, తండ్రి కూతుపైఁ బ్రకటించునాత్మల్యకృత్యముల నంతగా స్ఫురింపఁ జేయుటలేదు.

ఇదియునుం గాక విరాటమహారా జేల సేరోలగమున నీలీల బాలికపై నింతటిమక్కునను బ్రకటింప నొచ్చె ? తనకుఁ గొమితపైఁ గల యల్లారుముద్దును బృహన్నలకుఁ జూప సమకట్టియూ ? ఈమరిపెంపుచేఁ తలు మూలమున మృగ్యములు.

వే టొకసంగతి — తిక్తన యీక్రిందివచనమున విరటుఁడు కిరీటి తోనుత్తరను గూర్చి ప్రసంగించినజాలును జిత్రిచియున్నాఁడు.

వ. “ఇవ్విధంబున గాదిలికూతు నుపలాలించి, బృహన్నలదేసం గనుంగొని, సాదరదరస్థితరుచిరాననుండై యివ్వుగువ నీకు నాటగఁజేపం దగుపాత్రంబగునే యని యడిగి తత్ప్రతివచనంబులయందలి నాగరకత్వం బునకుఁ జిత్తుంబు రంజిల మధురసల్లాపంబు సేసి, కర్పూరసహితం బగు తాంబూలంబు వెట్టి, చిత్తుంబు లగుచీనాంబరంబు లిచ్చి, మణిమయంబు లగునాభరణంబు లొసంగి, సంభావించి, యివ్వీభుండు”

కవివరుఁడిటఁబొందుపఱచిన “సాదరదరస్థితరుచిరాననుండై” అను సమాసవిశేషణముచే నేమివిశేషము స్ఫురింపఁ జేయఁనొచ్చెనో? బృహన్నల పేడిమూతినిఁ గాంచుటచేతనా ! యీదరస్థిత చూడయించుట? ఆటగుచో సాదరపదము గోదావరిపా లగునుగదా ! ఆచార్యునకుఁ దన తనయను విద్యాభ్యాసమునకై యొప్పుజెప్పుసమయమున గౌరవభావము వెలిపుచ్చుట యుచిత మగును గాని, ఈచిటునగ మెరుల కుకయుక్తమగును ? ఇద్ది వెకిలిచేతను వెల్లడించును గాని, గురుగౌరవమును బ్రకటింపదే? మఱియు నిట విరటుఁడు గవ్వడితో నాడినమాటల వాలకము చూడ నీప్రసంగము మహారాజగాంధీర్యమునకుఁ దగియున్నట్లు కన్పట్టదు. పఱికింపుఁడు. “ఇవ్వుగువ నీకు నాటగఁజేపందగుపాత్రా బగునే?” ఈయడుగుట మోటుగా నున్నది. కాని మహారాజున కను వగు నాజూకు చూపుటలేదు. ఉత్తరనుగూర్చి నిజవాత్సల్యప్రకాశక మగుకదమును వాడవలయును గాని, “ఇవ్వుగువ=ఈయఁడు” అని తెలుపుట సున్నితముగా లేదు. నిజముచే నుత్తరశీలగుణముల వెల్లడించి, యీనాబిడ్డ నీకు శిష్య యగుట కర్హుఁడా? యనియో, యీబాలిక నీయొద్ద విద్యార్థిగాఁ జేరఁ దగునా? యనియో, లేక యీపట్టికి నీకడఁ జరువ యోగ్యత కలదా? యనియో ప్రశ్నించిన నాణెముగా నుండును గాని “యాట గఁజేపం దగుపాత్రం బగునే?” యని యడుగుట యంత గొప్పగాఁ జూపట్టుట లేదు.

యోగ్యోచితత్యాదిపదము లుండ వానిని వాడక, యీపాత్రమును జేకొనుట మంత్రిపుంగవుఁడు సోమయాజి యగుటచే యాగసమయమున శ్రోత్రియు లగు ఋత్విజు లుచ్చరించిన సుక్రస్మవాదిపాత్రములు

శ్రుతిపుటమునఁ బడి ధ్వనించుచుండుటచే నిట నీపాత్రమును బ్రస్తరించె నేమో? ఇక నొకవింత తన ప్రశ్నలకు సవ్యసాచి యెట్టి సమాధానమును దెలిపెనో నెల్లడింపకయే “తత్ప్రసివచఃచంబులయందలి నాగరకత్వంబునకుఁ జిత్తుంబు రంజిల్లు” నని యుహ్సాగుట యెంత సొంపుగా నున్నదియో యోజిపుడు. ఇట విజయుఁ డాడిన మాటలయందలి జాగతన మేదియో చక్కఁగాఁ జిత్రించి, యాపైని దనకుఁ గల్గినసంతసమును వెల్లడించిన బాగుగా నుండెడిది. సాహిత్య మన మంజులాలాపములకు నిలయముకదా !

మఱియు బృహన్నల తన్నుఁ గూర్చి చెప్పికొన్న “ఆండుడనంబు నిక్కముగ నారసి చూచిన లేకు పుంస్తస్వము” అను పద్యభావమును బట్టి చూడ సీతఁడు శుద్ధదవద్ధిఁడు గాఁ బొడకట్టుచున్నాఁడు కాని, చతురాలాపనిపుఁ డగు నాగరకుఁడు గాఁ జూపట్టుట లేకు. బృహన్నల యితగులకు నాగరకుఁడు గాఁ గన్పట్టుచున్నను విరటునితో నపవారితముగాఁ దననాగరకతను వ్యక్తము చేసెనేమో?

సూదేహము లేకు. అటులే నడచి యుండును. కావుననే యీ రంగమున విరటునివాగ్ధోరణి యల్లుఁకుఁ బిల్ల నప్పుఁజెప్పుచొప్పు నుల్లసిల్లఁజేయుచున్నది. పరికింపుడు:—

“గీ. నీవు చతురమతివి నీకు నిక్కన్నియ

నప్పగింప నేల యైన నాదు

హృదయ మలగు దీనియెడఁ గడునార్ద్రమై

యుండుఁ గానఁ జెప్పుకుండరాదు.

క. నెచ్చెలులతోడ నెంతయు

మచ్చికఁ దనయిచ్చ నాడమరగినయది యై

విచ్చలవిడి నింతకు ము

న్నిచ్చేడియ మెలఁగు శిక్ష యెఱుంగదు సుమ్మి.

గీ. బాలకేలిమీఁది భరము క్రమంబున

విడువఁ గళలయందు వేడ్త సానిపి

నయముతోడ సర్తనంబుల శిక్షింపు

నెలఁత కేడుగడయు నీవ కాదె.”

మఱొక విశేషము - పైనివ్రాయబడినపద్యములలో రెండుమూడు పద్యములభావమును బట్టిచూడ నుత్తర చిన్నబాటెగాఁ బాడకట్టుచున్నది కాని “అల్లదనంబున ననువు మైకొనఁ జూచు” అనుపద్యమునది క్త కవీంద్రుఁడు వర్ణించిన ప్రాథమ్యవర్ణనము గోచరింపదు. ఉత్తరకడఁ బ్రాథమ్యభావము కల దని యెవరు చెప్పి రందురా? త్రిశ్శాస్త్రుఁడే; కనుఁడు - “కదిసి ప్రాథవనితకైవడి ముద్దియ ముద్దపుట్టఁ దనకు మ్రొక్కుటయు” నని కవివరేణ్యుఁ డుత్తర తండ్రికి మ్రొక్కినవేళినిఁ జూడఁ బ్రాథవనితా ప్రాగభ్యము గోచరించు చున్నట్లు నర్థించి యున్నాఁడు.

అన్న టన్నలారా ! పితృపాదములకు వందన మొనర్చునపుడు భక్తి వినయములు వెల్లడింపఁ బడవలయును గాని, యీప్రాథమి యెందులకు? లేక ప్రాథవనితానమస్తారము లనియు, ముగ్ధనారీవందనము లనియు, వృద్ధస్త్రీనమస్తృతు లనియు వేఱువేఱు లక్షణము లెవ్వయేని గలవా? ఇదేమి కావ్యనిర్మాణమా? రాజకార్యనిర్వహణమా? ప్రాథతః జూపుటకు - నమస్తారాచరణమే ! ఇందుఁ బ్రాథి యేమిటికి ?

ప్రాథవనిత యన నెట్టిదో లక్షణములు వివరించి యున్నారు, మరి కింపుఁడు, లక్షణమును,

“స్థరమందీకృతప్రీడాప్రేక్షా స పూర్ణరూపనా” అని - ఇందులకు లక్ష్యముఁ జూపఁడు - కొక్తోకమున -

‘మ. కులుకుమెఱుంగఁజూపులును గొండెపుఁజేతలుఁ దియ్యమాటలుకొ జలివిలిచాటలుం గలికి చిత్తము నున్నభాగధేదముం దలకొనుచుంబనంబులును దాటవపేటవభూషణాన్మజు బలుకలుఁ గల్గివైకొనుచు నానలఁ జేయు ప్రాథభామినల్.

మఱియుఁ బర నాటేడ్చోపు నయసు కలది బాల యనియును, ముప్పదియేడ్చదితరుణి యనియు నేఁబడియైవేండదనుకఁ ప్రాథయనియును, నాపైవయసుది వృద్ధ యనియు వయోనిర్ణయము కలదు. కావున నుత్తర వయసుముదిరినముదితవలెఁ దండ్రికి ననుసరించిన దన్నమాట - పదముల వాడునపుడు ప్రకరణాచిత్యమును గమనింపవలదా ? పిఁగునకు బియ్యమునకు నొకటే మంత్ర మున్నట్లు శబ్దముల నుపయోగింపనగునా?

కాదు కా దిక్కుడనేదియో కావ్యకల యంతర్లీనమై యుండును. లేకున్న మంత్రివరుడు ప్రాధానమును వాడియుండడు. కావున శ్రీరామకృష్ణయ్యగారి ప్రాధానతవైపు దృష్టిని దిప్పి యిటు విలసిల్లుచున్న కావ్యకలాదృష్టిని బాతకసోదరులకుఁ బ్రకటికరింపఁ గోరుచున్నాను.

ఇక నొకసంగతి. విరటుఁడు కిరీటికడ సీచేడియ కిదివఱకు పాఠ్యాదునియొద్ద విద్య నభ్యసించువాడయే తెలియ దని, నుడువుటచేత నిద్రియే విద్యాభ్యాసమునకుఁ బ్రాథమికదివస మని విదిత మగుచున్నది. కనుకనే చదువు లేక నెచ్చెలులతో మచ్చికగా నాడుకొను ననియు ను, బాలకేళి మీఁదిభరము క్రమముగా వీడునట్లు కళల శిక్షింపు మనియుఁ బాఠునితో మత్స్యసూపాలునిచేఁ జెప్పఁబడినది.

ఇకఁది క్తనచేసిన వయఃస్రాగ్భ్యవర్ణ నమును విరటునిమాటలను సమన్వయించి చూచినచో నుత్తరకుఁ బడునాటొడ్లు వయసు వచ్చు వఱకుఁ జరుపు రా దని తేలును. కాని, యిది యసంభవవిషయము. సామాన్యముగా ద్విజబాలికలకుఁ జిన్ననాడే విద్యాభ్యాసముఁ జేయింపఁబడును. అందులో మహారాజపుత్రికలకుఁ బడునాటొడ్డదనుక గురు శిక్ష లేక యుండునా ! ఇదంతయు నేదియో చిక్కుదారినిఁ బడినది కాని, చక్రగా సాగినట్లు తోఁచును.

ఈచిక్కుత్రోవ వ్యాసభారతమునఁ గాఁరాదు. అట విరటుఁడు బృహన్నలతో నుత్తరకు స్మృతమును నేర్పు మనియెనే కాని, మాగుంట తోడిబొబ్బలతో నాడుకొనుటయే కాని గురుశిక్ష యన నెట్టిదియో యెఱుంగదు సుమ్మి యని తెలుపలేదు-వినుఁ డాభాగమును,

“దదామి శ్రే హంత వరం బృహన్న లే సుతాం చ మే న్ద్రయయా శ్చ యాదృశీః” దీనిచే నిదివఱకే యీయలివేణి నాట్యకల వినా మిగతవిద్వేల నాటితేటి నారీమణియే యని చెప్పనొప్పు.

మఱియు విరటుఁ డుత్తరహస్తమును బృహన్నలకరమునఁ గదియించి, పుత్రికతో నిట్లు తెలిపెను.

గీ. ఎలచుట్టములును దల్లియుఁ దోడును
జెలియుఁ బఠిజనంబుఁ జెలువ నీకు

గురువ యింక నొక్క కొఱతయు లే దిందుఁ

జేరి బ్రతుకు బుద్ధిగౌరవమున.

ఈపద్యమున వివరింపబడిన బోధలు—ఇట్లువిడిచి, చుట్టాలఁ బాసి దూరమున నుండు గురుకులమునకుఁ బోవు ముద్దియల కనువు కాని, ముప్పొద్దులఁ గూ డారగించి మిడెలలో నెచ్చెలులతోఁ ముచ్చటగాఁ దండ్రి పజ్జ దిరుగాడుపూఁబొండ్ల కీసున్దులు సరిపడునా ?

వేటొకవిత—యింత ప్రసంగము సాగినను సవ్యసాచికి నుత్తర విరటునిచెల్లెలో, మఱఁదలో, కూతురో, కోడలో లేక మనుమరాలో తెలియ నవకాశము చిక్కదాయె. విరటుఁడు కిరీటితో నుత్తరను గూర్చి మాటలాడినపుడు “ఇమ్మగువ, ఇక్కన్నియ, ఇచ్చేడియ, నెలఁత, బోటి” అను స్త్రీసామాన్యవాచకములే వాడఁబడినవి కాని, పుత్రి, తనయ, సం దన, లో నగుపదము లుపయోగింపఁబడ లేదు. అందుచేతఁ బాఠ్యున కుత్తరావిరాటులబాంధవ మెట్టిదో తెలిసికొనుటకు సాధ్యము కాదు. ఈత్తర విరటునినందన యనుసంగతి కవిపాఠకులకుమాత్రము విదిత మగు చున్నది.

విరటుఁడు కవ్యడిలో “బాలకేళిమీఁది భరము క్రమంబున విడువఁ గళలయందు వేడ్త సానిపి” అని చెప్పెను గాని పార్థుఁ డాపార్థివుని ప్రాథ సమును నెఱవేర్చు జాలఁ దాయెను. కనుఁడు:—

“కురువీరుల గెలిచి తదం బరములలోఁజిత్రవర్ణ భాసురములుగాఁ, దర మెఱిగి లోచనోత్సవ, కరములుగా బొమ్మపొత్తికలకుం దెండి” అని యుత్తరగోగ్రహణవారణసమయమున నుత్తరునితో నుత్తర తెలివినది. దీనిచే నుత్తరకు బొమ్మలాటపై మిక్కుట మగుమక్కువఃకలకు, కాని, యాయుబ లాట మెంతమాత్రము తొలగలే దని విదిత మగుచున్నది.

అసలు తిక్కయజ్ఞ చిత్రించిన “అల్లఁదనంబున” ననుపద్యము మొ డలు “మనయింట నిచ్చట” అనుపద్యమువఱకుఁ గల గ్రంథము సంస్కృత భాగమున లేదు. ఇది యంతయుఁ దిక్కనార్యుఁడు క్రొత్తగా నల్లిన కయిత యే కాని వ్యాసమునివిరచిత మగుకవిత కాదు. మంత్రివరుఁ డీయవ రూప మగుమార్పు నెట్టివేర్పుఁ జూపనృజించెనో తెలియవచ్చుటలేదు.

మఱియు నీఘట్టమున విజయుఁడు తనకుఁ దెలియునన్న దండలాసా దివిద్యలు సంస్కృతభారతమునఁ బెలుపఁబడి యుండలేదు. “గాయామి నృత్యా మ్యథ వాదయామి భ ద్రోస్తి నృత్యే కుశలోస్తి గీతే” అని తెలుపఁ బడినది.

మన త్రిక్షణముం త్రివరుఁడు నాటకకలాచతురుఁ డగుటచేత నీదండలాసాదినాట్యవిద్యలఁ బేర్చొనినాఁడు. అంతియే కాని యివి బృహన్నలకుఁ బోధపడినట్లు పొడకట్టదు.

మఱియొకనూత్న విషయము—త్రిక్షణ భారతమున నర్జునుఁడు—

“ఆఁడుఁడనంబు నిక్షముగ నారసి చూచిన లేమి పుంస్త్రవముం
బోఁడిమి తప్పియున్నది నపుంసకజన్త మవశ్యభోగ్యమై
వాఁడిమిగల్గుశాపమున వచ్చెఁ బురాకృతకర్తభాగ్య మే
వాఁడును నేర్చునే తొలఁగవైవఁగ నోర్వకపోవవచ్చునే”

అని నిండుసభలోఁ దనస్వరూపస్వభావముల వెల్లడించుకొన్నట్లు వ్రాయఁబడినది. విజయుఁ డిట్లు పేరొలగమునఁ దనశాపరూపముల వర్ణించుకొనునా ?

ఇవి కేవలము త్రిక్షణచే సృష్టింపఁబడిన కవ్వడినుడులు కాని, వ్యాసమునివర్ణితుఁ డగుధనంజయునిపలుకులు కావు. వ్యాసగాఁడీవిని విరటుఁడు నీ కీర్తి బరూపము రాఁ గారణ మే మని యడుగ నాతఁ డిట్లు తెలిపెను.

“ఇదం తు రూపం మమ యేన కిం తవ ప్రక్షీర్తయిత్వా భృశశోకవర్ధనమ్! బృహన్నలాం మాం నరదేవ విద్ధి సుతం సుతాం వా పితృమాతృవర్జితామ్॥”

అనఁగా- నా కత్యంతదుఃఖహేతు వగునపుంసకత్వాదికారణవివరణముతో నీ కేమిప్రయోజనము- అని గోఢ్యముగాఁ బలికెను. కాని, మనయమాత్యశేఖరులకవ్వడి వివరించి నట్లు “ఆఁడుఁడనంబు నిక్షముగ నారసి చూచిన లేమి పుంస్త్రవముం” అని నిజావమానరూపమును వర్ణించుకొన లేదు.

వ్యాసభారతమున విరటుడు బృహన్నలమాటల నమ్మక, యతని స్వరూపస్వభావాదులఁ గూర్చి కైతవనిపుఁజు లగు తనమంత్రవరులతో సంప్రతించి వెంటనే నెఱజణఁగ లగునలి వేణులచేఁ బృహన్నలను బరీక్షింపఁ జేసి, వారివలన నిజసితిని దెలిసికొని, నపునకుఁజే యనువిషయమును సిరీకరించి, పిమ్మట సుత్తరయంత్రపురమునఁ బ్రవేశింపఁ జేసెను.

“సంమంత్ర్య రాజా వివిధైః స్వమంత్రభిః

వరీక్ష్య చై సంప్రమదాభి రాశు వై

అపుస్తవ మ ష్యస్య నిశమ్య చ స్థిరం

తతః కుమారీపుర ముత్సనర్జ తామ్”

వ్యాసభారతమున నీరీతి నున్నది. వరీక్షింప నిదియే సమంజస మగురచన కాని గాండివి తననపునక త్యాదిదోషముల వెల్లడించె ననుట యుచితము కా దని తోచెడిది.

తిక్తసోమయాజి కభిమానస్థాన మైనయూవిరాటవర్వములో నర్జునుడు పేడిమాపమున విరాటునిఁ గొల్వవచ్చినయూఘటమున నెటనెట నదైతదృష్టియుఁగావ్యకలాదృష్టియుఁ బుష్కలములైయున్నవియో విమర్శకు లగుశ్రీరామకృష్ణయ్యగారు వివరముగాఁ దెలుపఁ గోరుచున్నాను.

మఱియొకవిన్నపము-తిక్తనామ్యుడు “ఇవిధంబున గాదిలికూతు నుపలాించి”యరువచనభాగమున “ఆభరణంబు లొసంగి, సంభావించి” యని శ్రోత్రియార్హ మగుసంభావనక్రియను వాడుటచేఁ దిక్తసమంత్రవరు నకు వైదికదృష్టిదోషము సోకిన దేమో కనుగొని, మేధానిధు లగు విమర్శకులు తన్ని వారణమునకుఁ దగుప్రతిక్రియఁ జేయఁ బ్రార్థించుచు న్నాడిను. విన నున్నాడను సరసములగు సమాధానములను.

ఆంధ్రము-అనువాదవాఙ్మయము.

జటావల్లభుల పురుషోత్తముగారు, ఎం. ఏ., కొవ్వూరు.

ఆంధ్రవాఙ్మయ మనువాదముతోనే ప్రారంభమైన దనునది సువిదితము. పిమ్మటఁ గూడఁ గొన్ని యనువాదగ్రంథములు బయలుదేరినవి. నేటికిఁ గూడఁ గొన్ని యనువాదములు బయలుదేలుచున్నవి. ఈయనువాదములు భాషాశౌర్యమును దగ్గించుననియు స్వతంత్రరచనలే భాషాశౌర్యవాపాదకము లనియుఁ దలఁచునాంధ్రులు కొందఱు కలరు. కాని వా రొక్కసంగతిని గుర్తింపవలెను. జ్ఞాన మనునది యొకరి సొత్తు కాదు. అది వివిధకాలములలో వివిధదేశములలో వివిధభాషలలో వెలువడుచుండును. భాష యనునది జ్ఞానమున కుపాధియే కాని భాషయే జ్ఞానము కాదు. మఱొకకాలములోనో మఱొకదేశములోనో బయలుదేరిన వాఙ్మయమును ద్వేషించువా రెట్టివారో మఱొకభాషలో బయలుదేరిన వాఙ్మయమును ద్వేషించువారును నట్టివారే. వీ రందఱును నాయాదేశకాలభాషలను ద్వేషించువారు మాత్రమే కాక విజ్ఞానమును ద్వేషించువారు కూడ నగుచున్నారు. ఇరువదవ శతాబ్దిలోనివారికిఁ బదుమూడవ శతాబ్దిలోని వాఙ్మయ మెట్లు సమాదరణీయమో యట్లే యొకఖండములోనివారికి మఱొకఖండములోనివారి వాఙ్మయమును సమాదరణీయమే; మఱియు నట్లే యొకభాష మాటలాడువారి కింకొక భాష మాటలాడువారి వాఙ్మయమును సమాదరణీయమే. కాని మన మల్పమేధస్థుల మగుటచే నన్ని భాషలను నేచ్చి యన్ని వాఙ్మయములను జనువలెము. కనుకనే మనలోని కొలదిమంది బహుభాషాకోవిదులాయాభాషలలోని విజ్ఞానమును మనభాషలోనికి దింపి మనము దానిని గ్రహించునట్లు చేయుచున్నారు. అంతర్జాతీయ మైనవిజ్ఞానమహాసాధిని విశ్వమానవకోటికి సామ్యవాదపద్ధతిని బుది యిచ్చుచున్న యీమహానుభావులకు మన మెంతయు ఋణబద్ధులమై యున్నాము. మానవులకు యోగక్షేమము లపేక్ష్యములు. యోగ మనఁగా మనకు హితమైనది వచ్చివడుట. క్షేమ మనఁగా మన కున్నమంచి నశింపకుండుట.

విశ్వరూపవకోటిలో భాగమై యున్న యాంధ్రదేశసంఘాతులకు వైజ్ఞానికక్షేమము కావలె నన్నచో జ్ఞాన మేదేశములో నేకాలములో నేభావలో బయలుదేరి యున్నను వారు దానిని భద్రపఱచుకొనవలసి యున్నది. భగవంతుడు, ఇంగండులో పేక్కియరును జనింపజేసినాడు. వానిద్వారా ప్రపంచములో నొకకొంతజ్ఞానమును వ్యాపింపజేయుటకును గళను వికసింపజేయుటకును భగవంతుడు దుద్దేశించియుండెను. వానిని గాని యట్టివానిని గాని భగవంతుడు మనదేశములో జనింపజేయలేదు. ఏమన నట్లు జనింపజేయుట, సారస్వతములోఁ బురుక్షి యెట్టి దోషమో, సృష్టికళలో నట్టిదోషమే యగును. మానవహృదయముచు సైతల్యపరీక్ష గావించి మానవప్రకృతి యెన్నెన్నితోవలఁ ద్రొక్కుట కవకాశ మున్నదో యన్నిటిని బ్రదర్శించిననాటకకర్త పేక్కియరు. ఈతని నీవిషయమున మించినవారు మఱొక్కరు లేరు. పరమేశ్వరసృష్టిని మనము సార్థకము చేయవలె నన్నచో నాపేక్కియరువారమున బయటకు వచ్చిన వాఙ్మయమును మన మాంధ్రములోని కనువడింపవలదా? విశాల హృదయు లెవ్వరును నిట్టిభాషాస్తరీకరణమును నిరసింపరు. సరికదా మన మాతృభాషలో ననువాదవాఙ్మయ మింతతక్కువ మున్నదేయని చింతింతురు.

అన్ని భాషలలోని యనువాదములకును నేయేచిక్కులు గల్గుచున్నవో యట్టిచిక్కులే మనభాషలోని యనువాదములకును గల్గినవి. ఆంధ్రవాఙ్మయములోఁ ద్రిమూర్తులని చెప్పఁదగిన నన్నయ తిక్కన యెఱ్ఱాప్రెగడలకుఁ గూడ నీచిక్చే గల్గినది. వారి యనువాదములు యథామూలములు కాక కొన్నిచోట్లను సరళములుగను గొన్నిచోట్ల ననుకరణములుగను గొన్నిచోట్ల స్వతంత్రములుగను నుండుట కీచిక్చే కారణ మని నాయభిప్రాయము. అచిక్చేదన- కవిత్యముచకు భావోద్ద్రేకము (Emotion) అవసరము. భావోద్ద్రేక మనునది యశారసపుత్రుని మనలోననుండి జనింప వలసినదియే కాని ద త్తపుత్రునివలె చెచ్చి ట్టుకొనఁ దగినది కాదు. ఈభావోద్ద్రేకము లేనిదే కవిత శోభింపదు. భాషాస్తరీకర కీముద్రేకము గలుగుట యసంభవప్రాయము. భావో

దేక మొకవిధ మయిన హృదయానుభూతి. అనుభవము లేకుండఁగ బయటకు వచ్చుమాటలలోఁ బడిమ తక్కువగ నుండును. కనుకనే యనుభవవాఙ్మయ మెప్పుడును ననువాదవాఙ్మయముకంటె మేలుగ నుండును. అనుభవవాఙ్మయమునకును ననువాద వాఙ్మయమునకును నడుమ ననుకరణ వాఙ్మయము గలదు. ఇందుఁ గవికిఁ గొంత యనుభూతి కలుటకు వీలున్నది. కావుననే తమ కావ్యము శుష్ట కావ్యమువలె నుండక సజీవముగ విలసిల్లవలె నని కోరు ననువాదకర్తలు కొంతవఱ కనుకరణభోరణిలోఁగి దిగుచుండురు. నన్నయాదు లవలఁ బించినపద్ధతిని దిలకింపుడు. వారు మహాకవులు; వారు సంస్కృతభారతమును దెలుఁగులోనికి యథామూలముగ దింపవలె ననియే కోరుచో వారికిఁ గల కవితాశక్తి కేయము వినియోగ ముండదు. అప్పుడు వారిశిల్పచాతుర్యము మాత్రమే బయటఁ బడును. మూలములోనిపదమునకుఁ దగినపదము వేయుట, మూలములోనిలాలిత్యమును గాని గాంభీర్యమును గాని, తెలుఁగులోఁ గన్పఱచుట మున్నగున వన్నియు శిల్పికృత్యములే కాని కవితాకృత్యములు కావు. ఇవి కవికృత్యములే యని చెప్పునపుడు కవిగూడ శిల్పియే యని మన మంగీకరించుచున్నా మని యరము. నిజమైన కవిత్వము రసపోషణలో నుండును. అలంకారములను బెట్టుటలో నుండును. ధ్వని, వ్యంగ్యము మున్నగుకోభలను దెచ్చుటలో నుండును. కేవలానువాదకర్తకు మూలాదృష్టములైన వీనిని గావించుట కధికారము లేదు. ఇట్లు యథామూలానువాదముఁ గావించువారికి శిల్పచాతుర్యమునే కాని కవితాకౌశలమును గన్పఱచు నవకాశము గలుగదు, కావుననే, నన్నయాది మహాకవులు తమకవితను గూడఁ బ్రదర్శించుటకై యథామూలముగఁ బ్రోవుకదలిని విడిచిపెట్టిరి. ఇది వారియహంభావమును సూచించు నని తలంపరాదు. వారికి మనపైఁ గల యపారప్రేమయే వారి నిట్లు చేయఁ బ్రోత్సహించినది. మన మందఱము వారి కావ్యములను జదివి యానందింపవలె నన్నచో వానిలో జీవ ముండవలెను. జీవ ముండవలె నన్నచో నవి భావోద్ద్రేకము యధారముగఁ జేసికొని బయలుదేఱవలెను. అట్లు కావలె నన్నచో వారు కొంతవఱకుఁ దమకవితానిహంగమును తన

రెండుతెక్కలను విప్పి విహరించుట కవకాశమును గల్గించవలెను. వంజ రములోని పిట్టవలెనే యథామూలమునానాదకుని కవితావిహంగమము ను రెండుతెక్కలను విప్పి విహరింపజాలదు. ఇట్టి విహారావకాశమును గొంతవఱకుఁ గల్గించుకొనుటకే నన్నయాయలు కొంతవఱకు న్యతాత్ర మార్గమును ద్రొక్కిరి. కాని ముఖ్యవిషయములలో వారు మూలభారత మునకుఁ గట్టునడకపోలేదు. రాటకుఁ గట్టుబడి యుండుగో వేదిధముగఁ గట్టాట కనతిదూరములోనే యుండి తన కంఠఁబా టైనంతమేరలో యథేచ్ఛముగ మేత మేయునో యట్లే యీకవిపుంగవులును మూల విరాట్టకు పంచమవేదమునకుఁ గట్టువడి యుండి దాని కనతిదూరము లోనే తిరుగుచుఁ దమకవితాశక్తినిఁ గన్పఱచియున్నారు.

ఈపదటికి భిన్న మైనపదటిలో నేడు కొంతయరువాదవాఙ్మయ ము బదులు దొఱచుచున్నది. కీ. శే. వావిలికొలను సుబ్బారావుగారి రామా యణము యథామూలముగనే వ్రాయఁబడినది. అట్లే మహామహోపా ధ్యాయ శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిలవారును నించుమించుగ యథా మూలముగనే భారతము నాంధ్రీకరించిరి. ఋషిప్రోక్షములైన గ్రంథము లలోని ధర్మముల నెఱుంగఁ గోరువానికిని జారిత్రకపరిశోధకులకును నీ గ్రంథము లుపయోగించును.

ఇ. తవఱకును నాంధ్రములోనికి వేద మనువదింపఁబడిక పోవుట మిగుల శోచనీయము. కొండఱు పూర్వాచారప్రియులు వేదము నాంధ్రీకరించుటను బ్రతిఘటించుచున్నమాట వాస్తవమే, కాని, యీప్రతిఘ టనలో న్యాయము గన్పట్టదు. ఇట్లు ప్రతిఘటించువారు మూఁడుకారణ ములను దెల్పుదురు. (1) వేదమును దేట తెల్లముగ వ్రాయుచో జను లకు దానియందలి గౌరవము తగ్గును. (2) వేదార్థమును గ్రహించి వివ రింపఁ దగినవా రిపు డన్నాగో లేరో యనునదియే సందేహాస్పదము. కనుక ననర్హులచేత వేదము ననువదింపఁజేయవలసియుండును. (3) వేద మ్నాంధ్రములోని కనువదింపఁజేయఁబడుచో వేదార్థశ్రవణాధికారము లేనిస్త్రీశూద్రాదులకుఁడ వేదార్థమును జగుప్రకొనుటకు వీ లగును. ఈ మూఁ డాక్షేపణములలో నొక్కటియు నిలుచునది కాదు. (1) వేద

ములో నున్న ఘనవిషయములను దెలిసికొనినపుడే ప్రజలకు దానియందు నిజమగు కారవము గల్గును. (2) ఆంగ్లము మున్నగుభాషలలోనికి వేదము లిదివఱకే యనువదించబడియున్నవి. ఆయనువాదములను బ్రజలు చదువుకొనుచున్నారు. తెలుగులోఁ గూడ నాయాయవసరములను బట్టి వేదమంత్రముల కెవరికిఁ దోచిన లేక, యెవరికి వీలైన, యరములను వారు వ్రాయుచున్నారు. ఇం దెవరుచెప్పెడియర్థము గ్రాహ్యమో సాతకులకుఁ దెలియుటకు వీలులేదు. కనుక సర్వజనవిదితమైన వైదికపాండిత్యముఁ గలమహావిద్వాంసులచే వైదికవాఙ్మయమున కంతకును నాంధ్రములో ననువాదము వ్రాయించి ప్రచురింపవలసినయావశ్యకత నేఁడెంతయో కలదు. ఇట్టిపనిని జేయించుట కాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువంటి మహాసంస్థలే సమర్థములు. (3) గ్రంథము లేనాఁడు ముద్రితములు కాఁజూచినవో యానాఁడే విజ్ఞాన మంతయు విశ్వప్రజాధీన మైనది. వేదముల యాంగ భాషాస్తరీకరణములను మేచ్చులు మొదలైన యన్యమతసులే చదువుచుండఁగా వేదస్థివిషయమును స్త్రీశూద్రాదులకుఁ దెలియనీయకుండ యక్షింపవలె ననుట మాధ్యము. కావున వేదముల యనువాదము లేకుండుట యాంధ్రసారస్వతమున కొకగొప్పలోటు.

పట్టాశ్రమములు, వడ్డర్థనములు, స్మృతులు మున్నగుసమస్తార్యవాఙ్మయమును గూడ నాంధ్రములోని కవతరింపవలసియున్నది.

మొదట మనము సామ్యైతగ్రంథముల ననువదించుకొంటిమి. పిమ్మట నాంగగ్రంథముల నెత్తికొంటిమి, తరువాతఁ గొంతవఱకు బంగాళాగ్రంథములవైపుఁ దిరిగితిమి. ఇప్పుడిప్పుడు హిందీపుస్తకములను బరివర్తన చేయచున్నాము. భారతదేశములోని వివిధరాష్ట్రములవా రొకరి భాషనుండి మరొకరు గ్రంథములను బరివర్తనముఁ జేసికొనుచో వివిధ రాష్ట్రములనందు నున్నయంతరము తగ్గి కరస్పరావగాహన మేర్పడి సామరస్యము గల్గును. కాన నట్టిభాషాస్తరీకరణము లత్యవసరము. వివిధరాష్ట్రసారస్వతివిషయములను ప్రచురించి భారతదేశములోని వివిధ ప్రాంతముల నున్నసారస్వతసేవకులలోఁ బరస్పరావగాహనమును వ్యాపింపజేయుటకుఁ బూనుకొనిన “హంస” “Indian PEN” అనురెండుపత్రికలుచు నభినవదనార్హములు.

అనువాదకుఁడు మూలరచయితయొక్క భావములను బూర్తిగాఁ దెచ్చుటయే కష్టము. మూలరచనలోని భాషాసౌందర్యమును దెచ్చుట మఱింత కష్టము. సంస్కృతగ్రంథములను దెనిగించుచు రెన్ని తత్పరులకుఁ దములను వేసినను మూలగ్రంథమాధుర్యమును దేలేకున్నారు. అంతియే కాక సంస్కృతశ్లోకములలోని వృత్తములమాధుర్య మసమానము. ఆమాధుర్యమును దెనుఁగుపద్యములలోనికిఁ దెచ్చుట యసాధ్యము. మేఘసందేశమును దెనిగించుచు రెవరైన నామాదాక్రాంతావృత్తమాధుర్యమును దెనుఁగులోనికి దింపఁగలరా యరునది పెద్దపండితుము. శ్రీ అనంతపూతుల రామలింగస్వామిగారు కాళిదాసకృతమేఘసందేశమును బాటలరూపమున ననువదించియున్నారనివినుచున్నాను. అదియునొక నూతన ఘక్తియే.

మొత్తముపై ననువాదవాఙ్మయవిషయములో నాంధ్రము హిందీ, బంగాలీ ము న్నగుభాషలకంటె వెనుకఁ బడి యున్న దనుట నిస్సందేహము. సంస్కృతవాఙ్మయములోని ప్రధానగ్రంథముల నైనను మన మింత వఱకు నాంధ్రీకరించుకొనలేదు. శాకుంతలనాటక మాంగములోనికి 1790 వ సంవత్సరములోనే యనువదించఁబడినది. దానికి నొకశతాబ్ది పిమ్మటనే కాని మన మానాటకరత్నము ననువదించుకొనలేదు. ఇట్టివిషయములు మనకు లజ్జావహములేకదా! నేటికిఁ గూడ వివిధశాస్త్రములలోనిసాత్యగ్రంథము లాంధ్రములోనికి రాలేదు.

తెనుఁగులో గ్రంథములు వ్రాయఁబడి ముద్రింపఁబడినను దానిని గొనువారు చాలఁ దక్కువగ నుండుటచేరచయితలకుఁ గాని, ప్రకాశకులకుఁ గాని, యార్థికముగ లాభము గల్గుటలేదు. అందునను గ్రంథము పెద్దదై విలువ హెచ్చుచువోఁ గొనువారు మిక్కిలి యరుదు. కనుకనే యుద్గ్రంథములకుఁ గూడ నాంధ్రములో సంగ్రహానువాదములు వెల్వడుచున్నవి. అనువాదమే మూలమునకు సాధారణముగ నన్యాయముఁ జేయును గదా! అందునను సంగ్రహానువాద మొక మూలరూపముగ నుండునో వేఱుగఁ జెప్పవలెనా? ఒక్కొక్కప్పు డీసంగ్రహానువాదములు మూలగ్రంథకర్త ప్రతిష్ఠను దగ్గించువనిగఁగూడనుండును. కావున సాధారణముగ సంగ్రహానువాదకర్త తనసొంతట సమాజసముకాదు.

ముష్టాముష్టిప్రయోగ విచారము.

కిథాబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్., కాకినాడ.

సన్నయభట్టారకుడు మహాభారతారణ్యవర్ణమున (ఆశ్వా. ౩-౩౪౫) 'భీమాసురవీరుల ముష్టాముష్టిరణచ్చటాచ్చటశబ్దంబు బుద్ధామంబై' యని ప్రయోగించెను. దీని నిటీవల భారతిలో (ఈశ్వర-మార్గశీర్ష సంచిక) బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు నిరంకుశమని యభిప్రాయపించిరి. ఇందులకు శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, శ్రీపాద లక్ష్మీకవిశాస్త్రిగారు నాంధ్రకవిత్రయందు సన్నయ యభేష్టము గల బ్రయోగించి యుండలే దనియు నది సంప్రదాయసిద్ధమే యనియు సమాధానమును వ్రాసియున్నారు. ముష్టాముష్టిశబ్ద మసాధు వని పలువురికిను సంశయించుచున్నారు. శ్రీనాథుని కాశీఖండమున (5-150) కం. ఆహవముచేసి రంగజ

మోహంధులు గడిమి మెరిసి ముష్టిముష్టిన్

బాహుజాహిఁ గచాకచి

సాహసముఁ జలంబు దివిజసంఘము పొగడక.

అని వావిళ్ళవారి ప్రతిలో ముద్రితపాఠము (పు 269) కాని యాపుటలోనే 'అన్ని మాతృకలలో ముష్టాముష్టిన్ అని యున్నను ప్రమాద మని సవరింపఁబడినది' యని పరిష్కర్తలు వ్రాసియున్నారు. సాహిత్యపరిషద్భాండాగారమునఁ గలప్రతులలో ముష్టాముష్టి యనియే కలదు. దీనినిబట్టి పరిష్కర్తలు పొరపడి గ్రంథము నెట్లు దిద్దిరో విశదమగుచున్నది. హరిలీలసమున (ఆశ్వా 7-86) ముష్టిముష్టిరణంబు చేసిరి యసన్తోహ ప్రకారుంబులన్ - అని ముద్రితము. ఇదియు వావిళ్ళవారిచే బద్ధుత్తమే. రెండుగ్రంథములకును బరిష్కర్త లొకరే. హరిలీలాశపు వ్రాతప్రతులఁ గూడ ముష్టాముష్టియే యుండు సమయమును. చండితు లవలోకింతురుగాక.

ముష్టిముష్టి ప్రయోగమును గూర్చి సిద్ధాంతకొమిదియందు
'తత్ర తేనేద మితి సహపే' (2-2-27) అనేయేషా మపి దృశ్యతే (6-3-187)
అను సూత్రముల వ్యాఖ్యానమున 'ద్వీర్ ఇ త్యనువర్తతే కేశేషు
కేశేషు గృహీ త్వేదా యద్ధా ప్రవృత్తౌ కేశాకేశి- దణ్ణాశ్చ దణ్ణాశ్చ
ప్రహృ త్యేదం యద్ధా ప్రవృత్తిం దణ్ణాదణ్ణి- ముష్టిముష్టి' అని కలదు.
అందులకుఁ దత్త్వబోధినీకారులు వ్యాఖ్యాన మొనర్చుచు 'అత్వంవానది'
ఇత్యుక్తమ్- తత్ర అత్వం వా ఇ త్యపాణినియమ్. ముష్టిముష్టిత్యుదాహర
ణ మప్యప్రామాణికమేవ అతఏవ ఏతే చ్చ షనోరమాయాం స్పష్టమ్." అని
వివరించిరి. ప్రాచీను లిటులు వ్రాసియుండ నవీనులు పొరపడి రనుట వింత
కాదు. వై యాకరణమతములు పెక్కులుగలవు. శాకటాయనస్య, శాకల్య
స్య మొనలగునవి యష్టాభ్యాయియంచు మనకుఁ బరిచితములే. ఆయా
సంప్రదాయములను భిన్నమతములను గమనింపక మనము కవులను నిరం
కుశు లనుట సమాజసము కాదు.

విశ్రానుశబ్ద మపాణినియ మని శంకించి 'తత్రవిశ్రామహేలోః'
అను మేఘసందేశప్రయోగమును జాండ్రవ్యాకరణముచే మల్లినాథ
సూరి సమరించుట మనకు విచిత్రము. అటులే 'అవతరావచాయశబ్దయో
ర్ద్విర్ ప్రాస్వవ్యత్యాసో బాలానామ్' అని వామనుని కావ్యాలంకార
సూత్రవృత్తి. (5-2-48) కాని మహాకవి కాళిదాసుఁడు రఘువంశమున
'మాభూత్ పరీవాదనవావతారః' అని ప్రయోగించెను. ప్రాడిమాది
శబ్దములు నట్టివే.

ముష్టిముష్టిశబ్దము నిఘంటువుల కెక్కిన దనియును నందలకుఁ
బ్రహ్మణము బోవడేవుఁ డనియు శ్రీలక్ష్మీవతి శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. శబ్ద
కల్పద్రుమమున నిట్లు కలదు:—

'ముష్టిముష్టి- ముష్టిముష్టి- ముష్టిభిర్ముష్టిభిః ప్రహృత్య యద్యు
ద్ధం వృత్తం తత్ - కిలాకలి ఇతి భాషా ఇతి ముగ్ధబోధవ్యాకరణమ్'
ముగ్ధబోధ పదియవశతాబ్దమున కిటీవలిగ్రంథము. దానిచే నన్నయ
దేవ సమరించుటకు ఏలుకాదు. శాకటాయన సూత్రముల 'అదిహతే'

అనుసూత్రము కలదు. (పుట 88 సమాససంగ్రహః సూ. 38 శాకటాయనవ్యాకరణము Edited by Gustav Oppert 1893.) దానిపై నభయచంద్రసూరి తనప్రక్రియాసంగ్రహ మను వ్యాఖ్యానమున నిట్లు వ్రాసెను. 'ఇజంతే ఉత్తరపదే పూర్వపద స్వాద్ భవతి | కేశాకేశి దణ్ణాదణి ఏవం ముష్టాముష్టి ఖడ్గాఖడ్గి ప్రభృతయః | బహులాధికారాత్ క్వచిదాకారో నభవతి' దీనినిబట్టి ముష్టాముష్టిప్రయోగము సాధువే యగునుగదా. ఇజాత ముత్తరపద మైనచోఁ బూర్వపదమున కాత్వ మీసూత్రమువలన సిద్ధియగుచున్నది. ఈ శాకటాయనమున క్రీ శ. 7, 8 శతాబ్దములవాఁ డనియుఁ బాణినీయమున నుదహరింపఁబడిన శాకటాయనము కాఁడనియుఁ దోచుచున్నది.

హేమచంద్రుఁడు తన సిద్ధహేమచంద్ర మనువ్యాకరణమున నిట్లే విధించె ననియు నంగుల కుదాహరణముగాఁ దన ద్వావ్యశ్రయకావ్యంబున 'యష్టాయష్టి యష్టీయష్టి యరుప్రయోగాంతరముల నిచ్చెననియు శ్రీపల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులవారు తమభారతలఘుటీకయందు వ్రాసిరి. అందే పాణినీయమతానుసారముగ ముష్టాముష్టిప్రయోగము సాధింప నగు ననియును, తత్రతేనేద మితి సమాప్తే. అనుసూత్రమున తేన + ఆ + ఇదమ్ అని విభజించి, యాకారమును బ్రశేషించినఁ గొన్ని చోటులఁ బూర్వపదంబున కాత్వము వచ్చు నని ముష్టాముష్టిప్రయోగమును శ్రీనాగేశభట్టు తనభాష్యప్రదీపమున నుదహరించె ననియు వీరు వ్రాసిరి. కాని భాష్యప్రదీపమున నిదియపాణినీయ మనియును నట్లులు ప్రశేషించుట భాష్యకారకైయట్లుకు సమ్మతము కాదనియును, నస్యసీత్యాదుల నిది యప్రసజ్గ మనియు వ్యాఖ్యాన మొనర్పఁబడినది. ముగ్ధలోభయాదును, బాలమనోరమయాదును నపాణినీయ మని నిరాకరింపఁ బడినది.

బాహుబాహిప్రయోగమును ముష్టాముష్టివంటిదే. పూర్వపదంబున కాత్వమును విధింపనిచో నిది బాహూబాహవి యనవలసిన చ్చును గాని బాహుబాహి యనునది కూడ సుప్రసిద్ధప్రయోగమే ! ప్రాశస్త్యాదుని కాశీఖండపద్యమునఁ నిదియుఁ గలదు. ఈసందర్భమునఁ

గర్జాటభాషాసంప్రదాయముగూడ నట్టిదనుటకు శబ్దమునిదర్పణభాగము నుదాహరించి శ్రీలక్ష్మీవతిశాస్త్రిగారు బోధచేయుండే ప్రమాణ మని ముగించిరి. శాకటాయనమతము నుదాహరించి యుండలేదు. సంస్కృత సారస్వతమున నీప్రయోగము శ్వాదిత్యముగఁ గలదు. నిర్ణయసాగర ముద్రిత మగుమహావీరచరితమున ముష్టిముష్టి యనియే కలదు.

ముష్టిముష్టి కచాకచి ప్రహరణ ప్రత్యేప మూఢాత్తభిః.
(అంక 6-31.)

కాని తోడరమలుగారిచేఁ బెన్కివ్రాతప్రతుల యాధారమునఁ బ్రకటింపఁబడిన గ్రంథమున (Oxford University Press 1928) ముష్టాముష్టి యనియే ముద్రింపఁబడినది. అందులకుఁ బాఠాంతరము లున్నటులు వ్రాయఁబడియుండలేదు అదియే సరియగు పాఠ మని తోఁ చెడినది.

సంస్కృతముననే కాక యాంధ్రమునఁ గూడ నీప్రయోగ మచటనచటఁగలదు. నన్నయశ్రీనాథుల ప్రయోగములు మీఁదనుదాహరింపఁ బడినవి. భాగవతమునఁగూడ నీప్రయోగము ప్రాచీనముద్రణములఁ గల దనియు నది యిటీవల మార్పఁబడిన దనియు శ్రీరామసాహేబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులవారు వ్రాసియున్నారు. వావిళ్ల వారు 1912 లో ముద్రించిన భాగవతమున 'ముష్టాముష్టి' యనియే ముద్రించి యిటీవల ముష్టిముష్టి యని దిద్ది ప్రకటించిరి. కాని శ్రీరామమూర్తిపంతులు గారు వ్రాసినటులీ ప్రయోగ మాంధ్ర భాషాస్వభావానుసారముగ వచ్చి యుండలేదు. చెకాచెకి, ఎగాదిగ వంటిది కాదు. సంస్కృతభాషాసంప్రదాయనిదము. శాకటాయనభిన్నమతానుసారము సాధువే యగుదు. అసాధువు కాదు. ఈ ప్రయోగము నన్నయ నిఘంటుశాస్త్రమును సూచింపదు. ఇంకను సంస్కృతాంధ్రసారస్వతములఁ బ్రయోగాంతరములు లభ్యమగుచో ముందుఁజూపుదును.

గ్రంథస్వీకారము.

1. అనగ రాఘవము.

మురారికవరచిత సంస్కృతమునకుఁ దెనుఁగు.

కీ. శే. సత్యవోలు కామేశ్వరరావుగారిచే రచియింపఁబడినది. బంధములు మాత్రమే. ఒకవిశేషము. పాఠకులకు మూలవిషయము గూడఁ దెలియుటకై యెడమప్రక్కను సంస్కృతమును గుడిప్రక్కను దెనుఁగును జేర్చి ముద్రింపఁబడినది. పాఠభేదములు దేశభేదములచే మూలగ్రంథమున వివిధరీతులఁ గొన్ని ప్రతులలో నున్నవి. వానిని విడిచి చూచినచో మిగుల గొన్ని సాధారణలోపములు గనఁబడుచున్నవి. మూలములోఁ బ్రాకృతమునకు మాఱు ఛాయ సంస్కృతముననే ముద్రించినారు. వేదములోఁగూడఁ బ్రసిద్ధుడైన శునశ్శేఫుఁడు మొదలగు పేరులు. ఈ కవిగారి కసహ్యముగాఁ దోచి ప్రాస్వబాహుఁడు, వక్రనాసుఁడు, నని మాఱిరి. ఇదిమాత్ర మేమంత చక్కఁగా నున్నవో; నైజముగ వా రట్టి వారా యనుసంశయము కలుగును. అజామీఁధుఁ డనుపేరు నేమిచేయుదురోగదా !

“స్వస్తిభవతే సఖివారాయ” (పుట 23) దీనికిఁ దెనుఁగులేదు. ‘విహస్య’ (పుట 90) నన్ని యనలేదు. ఇతియథోచిత ముపవిశతః (పుట 96) దీనికిఁ దెనుఁగులేదు. ద్వితీయాంకములో (పుట 98).

యతోస్తమేష చరమాచలచూడచుమ్మి

వక్త్రేరువాప్రకరజాగరణప్రదీపః

ఆః సర్వతః స్ఫూర్తు కైరవమాః పిబన్తు

జ్యోతాన్నికరహృ మదరహృరయశ్చకోరాః.

ఈశ్లోకము గనఁబడదు. అనుబంధములోఁ జేర్పఁబడలేదు.

“స్వతోవలోక్య. వత్సలత్వణ-” అనువాక్యమునుగొంత (పుట 98 99) క్రిందిపద్యములోఁ గలిపివేసినట్లున్నది. (పుట 104-105) “అలకింది సాధిప్రాయముగా” అని తెనుఁగులో నున్నది. దానికి మూలము లే

దు. (పుట 108) “జగదుకో గాధినందన” దీనికి చెరుగులేదు. వశిష్ట, వసిష్ట, వసిష్ట, వశిష్ట-ఇట్లు నియమరహితముగు పాఠములు కొన్నిగలవు. (పుట 90-91) “కథ రజనీచరవివాశోత్తావిసంస్థుల మూర్ఖహృదయ మతి దీర్ఘదస్థిసం కౌశిక మపి స సమ్భావయతి” ఇది ప్రస్తావన ప్రకము లోనిది-బొంబాయి ప్రతిలో-“కథ రజనీచరచక్ర వివాశోత్తావిసంస్థుల మూర్ఖహృదయ మదీర్ఘదస్థిసం భగనస్తమకౌశిక మపి సమ్భావయతి.” దీనిలో నాచిత్య మేదో పిచారించుచు గాక.

ఈపుస్తకమునకు శ్రీజయపురమహారాజు “లాశ మను”ను రచించిరి. శ్రీమాన్ ఈయూర్జి వేంకటాచార్యుల వాచాన్యులుగాను, ఎం. ఏ, “అవతారిక” రచించిరి. దానిలో మురారికవిగూర్చి విశేషములు చెలియఁగలవు. శతావధాని బ్ర॥ చెల్లపిళ్ల వేంకటేశాస్త్రి గారు పోదాతమును రచించిరి. దానిలో ననగ్గ రాఘవము దాని యాంధ్రీకరణములు నితర కవుల యాంధ్రీకరణముల తారతమ్యములుం చెలియవచ్చును.

ప్రీతేషు లగు కామేశ్వరరావు గారిదివఱ కెన్నో గ్రంథములను రచించుటవలన విఖ్యాతపురుషులు. వీరికొమ్మిది శ్రీలక్ష్మీసత్యనారాయణరావు గారి గ్రంథము నచ్చువేయించి లోకోపకార మొనర్చిరిని సంభావించుచున్నారము.

దీనివల రు ౧. సత్యనోలు లక్ష్మీనారాయణరావు,

బి. ఏ, బి. యల్. గారికి-కాకినాడ వ్రాయవలయును.

2. అమరుకావ్యము.

శిష్ట సర్వశాస్త్రి ప్రణీతము—అంధ్రవాచస్పతి కొట్ల శ్యామల కామశాస్త్రి గారు ప్రకటించిరి.

కవి దీనిని “అమృగ” కావ్యమన్నాడు. అమరుక, అమృగనామముల భేదమెఱుంగఁదగినది. ఇట్లే చంపూకావ్యము జంబూకావ్యములగు నొకటి వేర్తల ననుగఁచలసియై యున్నది. “ఎలమి రచించుకప్పుని యెన్నిక నీ యమృగోక్తకావ్యమింపలర”-అని 11 వ పద్యములో వాడఁబడినది. ఈ చిన్ని మనోహరకావ్యమున కిదివఱ కెన్నో యాంధ్రీకరణములు ప్రకటి

బడినది. శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి కుమారుడు రచించుటచే నిది యొక ప్రశస్తాంశ్రీకరణ మగుచున్నది. ఇట్టిదానిలో దప్పు లెమితులు గాఁ బడినవి. అవి, కేవలము వ్రాతప్రతిలో నున్నది యున్నట్లుగా నచ్చవేయుటచే వచ్చిన పెద్దబొంబము. గుజలీప్రతులవలె దప్పులు దిద్దకుండగనే యచ్చవేసి రసవచ్చును.

ఈ గ్రంథమునకు శ్రీనిడువవోలు వేంకటరావు బి. ఏ. గారు విశేషాచుభవమున ౧౩ పుటల పీఠాను వ్రాసి గ్రంథముఖమున కలంకారము సమర్పించిరి. దీనిలో బూర్వాంశ్రీకర్తలనుగూర్చియు గవివంశాదికముఁ గూర్చియు విశేషముగఁ జెప్పఁబడినది. ప్రారంభము గాన మరల నిపుడే చక్కగా దిద్ది ప్రకటించినఁ జాలఁ బ్రశస్తముగా నుండును.

దీనివెల రు 0-4-0. ప్రకాశకులయొద్ద- కాకినాడ సమీపములోని కరకలో దొరకును.

3. The Oriental Literary Digest.

Edited by Dr. S. M. Katre, M. A. PH. D., Poona.

This is a very useful monthly started in Poona by the above Editor in collaboration with scholars like Sukthankar, De, Gode and others. The object is to review from time to time the new books published on oriental subjects in a critical manner. We are sure the Journal will become very popular with all students of Indology and other branches of oriental learning. The annual subscription is Rs. 3/-

ఈ పత్రిక పూనాలో ప్రాచ్యగ్రంథ విమర్శనమునకై నూతనముగ స్థాపింపబడినది. మాసమున కొకసారి వెలువడును. మనదేశమునఁ బండితులగు సుక్తంకరు, డే, మొదలగువారి సహాయమున నిది నడుపఁబడుచున్నది. ప్రాచ్యపరిశోధనావిషయములను గూర్చిన గ్రంథములను వాని ప్రామాణ్యమును గ్రహింపఁబోవువారి కిది మిక్కిలి యుపయోగకరము.

చందా సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

4. దశమస్కంధము.

తాండవకృష్ణభాగవతము - బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారిచే రచింపబడినది. వెల రు 4-

గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధులు - దత్తమండల కవీశ్వరులు - కావ్యస్మృతి తీర్థ బిరుదాంకితులు - బ్రహ్మాండపురాణాదిబహుగ్రంథనిర్మాతలు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీకరణానంతరము శ్రీకృష్ణచరితమును రచియింప సంకల్పించి మూలగ్రంథమునంగల విశేషవిషయముల జేర్చి సారమును గ్రహించి మూలమును వదలక శ్రీమద్రామాయణవతమున దశమస్కంధము నాంధ్రీకరించితి మని పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. భాగవతార్థరహస్యములను వివరించుటయే వీరియాశయము. వీరికవిత్వశైలి నాతిశయము. పోతనభాగవతముతో నిట్టిగ్రంథముల బోల్ప జనద. పూర్వకవుల యాంధ్రీకరణోద్దేశము వేరు. మూలగ్రంథమునందలి విషయమును గ్రహించి కొన్ని ఘట్టముల విడిచి రసపోషకము లగువానిని స్వకవితానుగుణ్యముగఁ జెంచి యాంధ్రీకరించిరి. పోతనభక్తిపారవశ్యరసపోషణాధికములు మనకు మైమఱపు పుట్టించి తన్నయమొనర్చును. గ్రంథకర్తలును దమశక్త్యనుసారము లలితకవనమున శ్రీకృష్ణచరితమును మూలగ్రంథవ్యాఖ్యానానుసారముగ వ్రాయుటయు యుక్తమే. రామకృష్ణచరితముల ననేగలు రచించుచుండుటకు వారిగఁగోత్రవత్తయఁ బూజ్యతఁ గుఁ గారణములుగ నా. "స్వసూక్తిస్థాం పాత్రం రఘుతిలక మేకం కలయతా, కపిసాం కోదోషః" అనుజయ దేవునిసూక్తియిప్పట్ల సార్థకమగుచున్నది. శ్రీశర్మగారు బాల్యమున, తాండవకృష్ణాభిధాను లట. అందుననే యీగ్రంథము తాండవకృష్ణభాగవతమునఁబడినది. గ్రంథమును గృష్ణాంకితము. మచ్చున కొకపద్యము—

చ. గలగల మ్రోగు నందియలకాంతుల నగ్రతలంబు గ్రమ్ముచున్
వెలికిని బాటుచుండ నొకవింతగఁ బాదము లున్వ మోపుచున్
లలితమరాళరాజగతులకొ మఱపించు గతుల్ చెలంగ గా
లలనయు శ్యామనాఁ దగి విలాసము మూర్తిధరించినట్లుగన్.

5. సర్వముగభాషణియము— శ్రీకావ్యస్మృతితీర్థ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారిచే రచింపబడినకావ్యము. బ్రహ్మపురాణమునఁ గలపార్వతీని

వాహువులమును గైకొని పెక్కు మార్పులలో రచియింపఁబడినది (అధ్యాయ 32, 33, 34). మూలకథ శివునియాధిపత్యతను దెలుపుటకై పార్వతీస్వయంవరంబునఁ బార్వతీయంకమున నున్న బాలుని శివుఁడు తక్కు నొరులెత్త నశక్తులై రనియు, శివుఁడు జీవతలకు స్వమాహాత్మ్యముచే బాహుస్థంభన మొనర్చుటయు, బార్వతీ యతనివరించి పాదములఁ గుసుమమాలిక నర్పించుటయు వర్ణితము. శర్మగారు హరిహరాదుల యైశ్వర్యము నెఱింగింక, నారదునిఁ బడరానిగురదశల ననుభవించఁజేసి పార్వతీని వరింప శ్రీహరిని బయన మొచ్చి కథాభాగమును మార్పిడి. నారదుఁ డిం దనుభవించిన దురదశలఁ గాంచినఁ బగతురకేనియుఁ గరుణ కలుగక మానను. మార్పుఁ జెందిన కథాభాగముల రసపోషణము కొంత కొంత వడియున్న దనవలసి యున్నది. హరిహరాదుల యైశ్వర్యమును గవిగారు వారిచేతనే వ్రలికిందిరి. శ్రీనాగపూజి కుష్మస్తాయయ్య గారు వివిధవిషయములఁ జర్చించి విపులమగు పీఠికను రచించిరి.

6. మరుచరిత్రహృదయావిష్కరణము-కవి-శ్రీజనమంచి శేషాద్రి శర్మగారు మరుచరిత్రము ప్రబంధములలో నుత్తమస్థానమును వహించిన దగుట నద్దానిని విమర్శించి పెక్కు విషయముల మన కీగ్రంథమునఁ దెలిపియున్నారు. వారిలోఁ గొన్నివిషయముల మన మేకీధవింపఁజాలగు న్నను, వారిప్రయత్నము జ్ఞాపూసాత్ర మఁ దగి యున్నది. పెద్దన జన్మస్థానాదికములు, పాతభేదములు మున్నగువి వివరింపఁబడినవి. కులపకాలప్రశంస సమర్థింపఁబడినది. గ్రంథకర్త 'లాకాశరామన్న వంశాంగము' లను వదలి ముఖ్యవిషయములనే చర్చింపఁబూనిరి కాని కొన్నిస్థలముల నవియే దొరలినవి. 'దోసఁడుకొంఠలోఁ బసులస్రొక్తిడి' (పుట 16) 'వరుఁడు చెఱుగుకట్టుకొని...' (పు. 30) వీనికి సంబంధించిన గాథలు పుక్తిటిపురాణములు. విశ్వాస్థార్థములు గావు. మార్గంజేయపురాణమునఁ గలమూలకథ వచనరూపమునఁ దెలుపఁబడినది. 'మారనగ్రంథమును జెంత నునుమకొని యందలి దమత్తృతుల సంగ్రహించి వ్రాసెనన్న పాఠము నిస్సార' మ్మని తెలుపఁబడినది. మారన ననుకరించెనన్నను బెద్ద

నకు కారవలోప ముండ దనియే మానవ్యము. శ్రీనాథుని నెన్నిసల ములఁ బెద్దన తనగ్రంథమునఁ దలపింపఁజేయుటలేదు? మహాకవుల పోకడలఁ గైకొనిన నది న్యూనతాపాదకము గానేరదు. మనుచరిత్రమునందలి మొదటిమూఁడాశ్వాసములకథాభాగ వివరణములో విశేషారము లీయఁబడినవి. 'అస్త్యర్థహంబు పావనముచేసి' యనుచో గృహ మనఁగా దేహమనియు, స్వర్గార్థముగాఁ బలుకుమునతి యగుట 'నాదేహము పావనముచేసి....' అని స్ఫుంపఁ బల్తె ననుట సరసముగా లేదు. ప్రతిపదమునకును ధ్వన్యర్థములఁ దెలుపఁ బూనిన నట్టియర్థములే వచ్చును. 'దిగురుకొమ్మఁజేవ' 'రేవణనామ నేసీరజేక్షణ' మొదలగువాని కీయఁబడునర్థములు తప్పుని సరియగు నర్థము లొసఁగఁబడియున్నవి. 'సతులమాయలో' అనుచో సతీశబ్దమును (పు. 123) కూర్చి వీరు వ్రాసినది సరికాదని తలఁతుము. అది 'చెలులమాయ లని' దిద్దనవసరము గాన్పించును. కవి దానిని బహిష్కరణచర్యముగఁ బ్రయోగించియుండలేదు. 'బాహుమూలరుదు' అనుచో వీరు వ్రాసినది విమర్శనీయము. పెక్కువిషయము లీగ్రంథమున వివరింపఁబడినవి. ఇట్టి వివరణములు ముఖ్యములగుప్రబంధములకును భారతిభాగవతాదికములకును రచింపఁబడవలయును. పుక్తిటిపురాణముల విడిచి రసపోషణాదికములనే యింకను విపులముగఁ జెప్పించి, స్థాహిత్యప్రపంచముల నాయాకవుల ప్రాధాన్యమును నిరూపింపవలయునని మాయాశయము దెలుపును శర్మగారి ప్రయత్నమును జ్ఞాపించుచున్నాము. వెల 0-12-0 వావిళ్లవారిచేఁ బ్రకటితము.

7. తిమ్మరుసుమంత్రి:-కవి, శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు- వెల రు ౧-౦-౦. ఆర్యపుస్తకాలయము-రాజమహేంద్రవరము.

ఈగ్రంథము చరిత్రచతురానన బిరుదాంకితు లగు గ్రంథకర్తలచేఁ జరకాలముక్రిందఁజేసే రచింపఁబడి మరలఁ బ్రకటింపఁబడినది. సకలకర్ణాట రక్షావిచక్షణుండగు తిమ్మరుసుమంత్రిని గూర్చియును, నాటివిజయనగర రాజులనుగూర్చియు, విశేషించి కృష్ణరాయనిగూర్చియుఁ బెక్కువిషయము లిందు చివరింపఁబడినవి. కృష్ణరాయని నిధనకాలము, తిమ్మరుసు కారా

గృహవాససురణములను కూర్చి సహేతుకముగఁ జర్పించఁబడినది. పెక్కుస్థలముల గాథలపై నాధారపడి గ్రంథము పెంచఁబడినది. విమర్శనాఫలితము లగు చాిత్రకవిషయములనే గయికొని వీ రీగ్రంథమును రచించిన నింకనుచుపయోగకరముగ నూడి యుండును. చుహాపురుషుడగు తిమ్మరుసుజీవితము నీగ్రంథరూపమున నాంధ్రలోకమున కందిచ్చిన శ్రీవంతులుగారు ధన్యులు అట్టిచుహాపురుషులజీవితములే లోకమున కాదర్శప్రాయములు

8. ప్రశ్నోచ్ఛము. కవి, శ్రీకొమరవోలు వేంకటసుబ్బారావుగారు ది.స. కాకినాడ. వెం 100.

ఆంధ్రసారస్వతమున నూతనమార్గముల నిరూపించు వ్రాచీనకథ తులఁ గల మెఱుఁగులను గ్రహించి తా మిగ్రంథమును రచించితి మని గ్రంథకర్తలయాశయము. జనుపురసారస్వతమున కంకితము ఆంగ్లమున నిట్టిగ్రంథమును 'Allegory' అవరు. ప్రకృతివిషయముల గ్రహించి వానికిఁ బాత్రత్వమును ఘటిల్లఁజేసి గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును రచించి. పాతకులకు సుగమముగ బోధపడుటకై పీఠికయాదుఁ గథాసంగ్రహము ను నంతరార్థప్రశంసయుఁ గావించఁబడినది. 'కవి భావమయశరీరమున సంబరపీఠి' నెగయుచు వ్రాసినటులఁ గలను. పాతకులును నామార్గముననే విహరించి యీ ప్రబంధమును జదివి యానందింపవలయును. గ్రంథము ప్రత్యుచ్ఛముగుట ని చైరుమకీమలు గలవు. విషయ మస్పష్టముగ నుండుటచేఁ గవితయుఁ గొఱవడినది.

9. సత్యభామాసాంత్యము—లింగనమః శ్రీకామేశ్వరకవికృతము. శృంగారకావ్యగ్రంథమండలియందుఁ బ్రచురింపఁబడినది. పదునేడవశతాబ్దమునాటి కవిత్వము. తంజావూరు మధురరాజుల కాలమునాటి యితరప్రబంధములవలె శృంగారభూయిష్ఠము. మధురనాయకుఁ డగు ముద్దళఘంకంకితము. వివరీత మగుశృంగారవర్ణనలచే నీకాలపుకవు లాంధ్రమున కవయశస్సును జేకూర్చుచున్నారు.

౩౯. క్షీరం విహః యారోచకగ్రస్తః సావీరగుది మచుభవతి.

అరోచకగ్రస్తః = ప్రతివస్తువునందును ననుదిగలవాఁడు - సావీరం = బియ్యపుకడుగు.

ప్రతివస్తువునందు ననుదిగలవాఁడు పాలువిడిచి కడుగునిశ్చయం దానకుఁ డగును. ఈన్యాయము సర్వదర్శనసంగ్రహములో నక్షపాద ప్రకరణము దుదాహరింపఁబడినది. “నను సుఖాభివ్యక్తి స్థుక్తి రితి పక్షం పరిత్యజ్య దుఃఖనివృత్తి రేవ ముక్తి రితి స్వీకారః క్షీరం విహః యారోచకగ్రస్తస్య సావీరగుది మచుభవ తీతి త దేత న్నాటకపక్షపతితం త్వన్వ చ ఇ త్యుపేక్ష్యతే॥”

౪౦. కూపమయోగన్యాయము.

మహాజనన్యాయసేయ మైన యొక పదార్థము నుండి గోప్యతనమును మూర్ఖుఁ డెఱుంగఁజాలఁడు.

Home keeping youth have ever homily wits.—
Two gentlemen of Verona.

ప్రసన్న రాఘవములో నీన్యాయ ముదాహరింపఁబడినది. “కథం మామపి దశదిగ్విలాసినికర్ణపూరికృతక్షీరిపల్లవం శ్రీభువనవీరనామధేయం కూపమయోగ ఇవ సాగర మవిభ్యాత మపదిశసి-ఉపమితి భావప్రపంచ ము- ౮౨౮ పుట.

“యో న నిర్గత్య నిశ్చేషాం విలోకయతి మేదినిమ్

అనేకాకృతవృత్తాంతా స సరః కూపదర్శకః”

౪౧. కాకదంతపరీక్షాన్యాయము.

ఈన్యాయము వ్యర్థమైన పనిని దెలియఁజేయుటకుఁ బ్రవర్తించును. కతోపనివత్తులో- “నచి కేతో మరణం మానుప్రాక్షీః” అనుమాత్ర వ్యాఖ్యానములో శంకరాచార్యులవారీన్యాయమును నామక చేసిరి. “నచి కేతో మరణం మరణసంబద్ధం ప్రశ్నం ప్రేత్యా స్తి నాస్తీ తి కాకదంతపరీక్షాయామ మానుప్రాక్షీః”.

౪౨. ఏకవృత్తగతఫలద్యయన్యాయము.

ఒకతొడిమకు రెండుపండ్లు వ్రేలాడుట. ఒకశబ్దమునకు రెం డరములు. దీనిని బహుళముగా నాలంకారికులు వాడిరి. దండి కావ్యాదర్శ

ము ౨. ౩౧౦ కారికవ్యాఖ్యానమును జూడుడు. శిష్యమిష్య మనేకార
మేకరూపాన్వితం వచః తదభిన్న కదం భిన్న కదస్థాయ మితి ద్విధా.

శ్లో. ఆసా వుదయ మారూఢః కాన్తిమాన్ రక్తమణులః రాజా
హరతిలోకస్య హృదయంహృదుభిః కరైః - కావ్యప్రదీపనవమోల్లాసము
దు- “వాచ్యప్రభేదభిన్నా య ద్యగవదాభిషణస్ఫుతః శ్లిష్యన్తి శబ్దాః
శ్లేషోఽసా వక్షరాదిభి రష్టధా” ఈకారికావ్యాఖ్యానమందు- “అక్షరా
దిభిః తి వర్ణ కదలిజ్ఞభాషాస్త్వత్ప్రత్యయవిభక్తివచనభేదాదష్టధాశ్లేష
ఇత్యర్థః.

౪౩. కాకతాళీయన్యాయము.

కాకి తాటిచెట్టిమీద వ్రాలినది. అక్షణమందే తాటిపండు పడి
దానితల కగిలినది. ౫-౩. ౧౦౬ పాణినిసూత్రముపై కాళికావృత్తిలో
“కాకతాళీయము, అజాకృపాణీయము, అంధకవర్తకీయము, ఈమూఁడును
సమానారము లని. అతర్హితోపనలము, కాకాగమనము, యాదృచ్ఛి
కము. తాళిఫలకతనము, అట్టి

౪౪. అజాకృపాణీయన్యాయము.

అజా=మేఁక-కృపాణ- కత్తి. ఆక స్థికముగా మేఁకమీఁదఁ గత్తిప
డఁగా మేఁకపీకె తెగి చచ్చిపోయెను.

ఇది యను కాకతాళీయన్యాయతుల్యమే; కాని దానికిని దీనికి
నన్నభేద ఏది. కాకతాళీయన్యాయ మతర్హితముగా సంభవించిన
యాష్టానిష్టలాభములను దెలియఁజేయును- అజాకృపాణీయము కేవలా
నిష్టప్రాప్తినివేదనమందఁ బ్రవర్తించును.

౪౫. అంధగోలాంగూలన్యాయము.

ఒకగుడ్డివాఁ డరగ్యమం దొంటరిగా నిస్సహాయుఁ డై తిరుగుచుం
డఁగా నొకదుష్టుఁడు వానిని పంచించఁ దలంచి వానియొద్దకుఁ బోయి
“ఓయీ! నీవు పాపము చాలఁ గష్టపడుచున్నావు. నీ కెవ్వరు సహా
యలు లేరు. నాతో రమ్ము, నీవుమీగ్రామమునకు సురక్షితముగాఁ బో
వున ట్లాకయుపాయముఁ జెప్పెద”నని వానిని దీసికొనిపోయి యొక పెం
కెయూవుతోఁకను వానిచేతి కిచ్చి దీనిని గట్టిగాఁ బట్టుకొనుచు; ఇది
నిన్న నీయింటికిఁ దీసికొనిపోవునని చెప్పి యభేష్టముగాఁ జనెను. అంత

నా మంథుడు వానిమాటను నన్ని యయ్యావుతోకఁ బట్టుకొని పోవు చుండఁగా నది దానియిష్టము వచ్చినట్లు మూఁడు, డొంకలు, గోతులు మొదలగువానిలోని కీళ్ళకొనిపోయి వానిని మృతస్థాయునిఁ జేసెను. దుష్టులమాటల నన్నివారికి మహాఃఖము సాధించును.

౪౩. న హి నిన్దా నిన్ద్యం నిన్దితు ప్రవర్త తేఽపి తు విధే
యం హోతుమ్—

నింద నిన్ద్య మైవస్తువును నిందించుటకుఁ బ్రవర్తించును. మఱి మనఁగా, విధేయమును స్తుతించుటకుఁ బ్రవర్తించును. ఎ టవఁగా; శుభలక్షణలక్షితవిగ్రహవిశిష్టఁ డగుసర్వేశ్వరునిధ్యాసమును స్తుతించుటకుఁ దదితరవిగ్రహవచ్చిన్నేశ్వరధ్యాస మవశ్యష్ట మని నిందించుట-నిందయ్యును బ్రయోజనము లేదు. విధేయస్థాశస్త్ర్యమునుఁ దెలియఁ జేయుటయే ప్రధానము.

౪౪. కి మార్కకణిజో వహిత్రచ్చివయా.

అల మమ్ముకొను వర్తకున కోడలనుఁబట్టిచి యాలోచించుటెందులకు- తుద్రునికి గొప్పవస్తువులతో నేమివని?

౪౫. కుతారచ్చేద్యతాం కుర్యా న్నుఖచ్చేద్యం న కణ్డితః-

గొడ్డలితో ఛేదించవలసినదానిని వండితుఁ డైనవాఁడు గోళ్లతో ఛేదించఁగూడదు. తంకంటె బలవంతుఁడైనశత్రువును సులభముగా జయించగల నని తలంకఁగూడదు. “నో పేక్షణీయం దేవేన తస్మా దేతత్ప్రయోజనమ్! కుతారచ్చేద్యతాం కుర్యా న్నుఖచ్చేద్యం న కణ్డితః.” అని యువ మిత్రభావప్రపంచము.

౪౬. శ తేవంచాశన్వాయము.

వ్యాపకసంఖ్యలో వ్యాకృతసంఖ్య యంతర్భూత మై యుండును. నూఱు వ్యాపకసంఖ్య- ఏబది వ్యాకృతసంఖ్య. సముద్రమందు నదీసమూహ మంతయు నిమిడియున్నది. సర్వవ్యాపకుఁ డైనవరబ్రహ్మమందు జగత్తంతయు సంతర్భవిించియున్నది

౪౭. న హి సుశిక్షీ తోపి నటవటుః స్వస్థస్థ మధిరోధుఃఖటుః.

ఎంత బాగుగా శిక్షితుఁ డైన నటుఁడును దనఘజముపైఁ దానఁ క్రలేడు, ఎంతబుద్ధిమంతుఁ డైనను దుర్బుటమైనకార్యమును జేయలేడు.

గి. న హి భీతుకా స్పస్తీతి స్థాలో నాధిక్రీయస్తే, న చ
మృగా స్పస్తీతి యవా నోక్యస్తే.

యాచకులు వత్తు రని వంట మానుకొందురా? మృగములు
చేను భక్షించివేయు నని వ్యవసాయము మానుకొందురా? విఘ్నము
లు వచ్చు నని భయకడి మనము చేయవలసినవనలు మానుగూడదు.

గి. ౨. వృశ్చికభియా కలాయమానః ఆశీవిషముఖే నికతితః.

తేలువలన భయముచే బాటిపోవుచున్నవాడై సర్పముఖమందుఁ
బడెను. ఈన్యాయము న్యాయవార్తికతాత్పర్యటీక గి. ౩ పుటలో నిట్లు
న్నది. “తథా చ దాఖహేతో హేయనర్క స్వాభావా స్సతద్దానాయా
నేన ఘటితవ్యమ్ సచాఘటమానో న్యాయం హతు మర్హతి సోమం
వృశ్చికభియా కలాయమాన ఆశీవిషముఖే నికతితః.

గి. ౩. కాంస్యభోజన్యాయము.

కంచుపాత్రలో భుజించువాడు. ౧౨-౨-౩౪ జై మినిసూత్రము
పైని శాబరభాష్యము లోనీన్యాయము ముదాహరింపబడినది. “కాంస్యభో
జివత్ | తద్యథా | శిష్యస్య కాంస్యపాత్రభోజత్వనియమ ఉపాధ్యాయ
స్వానియమః యది తయో కేకస్తి న్నాత్రే భోజనమాపద్యతేనుఖ్య
స్వాపి శిష్యస్య ధర్మో నియమ్యేతి మాభూ ద్ధర్మలోప ఇతి”.

గి. ౪. కుడ్యం వినా చిత్రక్ర.

గోడలేని చిత్రక్ర. ఇది శరవిషాశతుల్యము - న్యాయమంజరి
౧౦౩ పుటలోఁ జూపెడు.

శ్లో. “ప్రసక్తసాధనం నామ నా స్త్యేవ కరమార్థః

తద్ధి కుడ్యం వినా తత్ర చిత్రక క్లేవ లక్ష్యతే”.

గి. ౫. కిరవిన్యస్యలిప్వన్యాయము.

చేతిలో నున్న మారేడుపండు - ఇది కరతలామలకము వంటిదే.
ఇది సురేశ్వరాచార్యుల వార్తికము చున్నది.

“అతోఽనుపేత మేవ త్వం కిరవిన్యస్యలిప్వవత్

బ్రహ్మవిజ్ఞాపయిష్యామి యద్ జ్ఞానే సర్వవి ద్భవేత్”

గీ. ఉప్రిలగుడన్యాయము.

ఉప్రిము = లొటిపిట - లగుడ = నుడుగట్ట - లొటిపిట యేకట్టను మోయుచున్నచో యాకట్టపెట్టి దానిని గొట్టుట - స్వమతముందుఁ బరు లేమాషణములను జెప్పిగో యామాషణములచేతనే పరులమతమును ఖండించుట - ఉప్రిలగుడన్యాయము.

గీ. ఇషుకారన్యాయము.

ఇషుకారుడు = బాణములు చేయువాడు - వీడు తనకనియందే బద్ధదీక్షుడై యితర మేరుమురు గుత్తిపక యుండును.

శ్లో. “ఇషుకారో నరః కల్పి దిమా వాస్తకమానసః

సమీపే నాపి గచ్ఛ త్తం రాజానం నావబుద్ధవాన్”

శాంతిపర్వము ౧౭౮ అ - బ్రహ్మసూత్రము ౩-౨-౧౯ “ముగేఽర్థసమ్పత్తిః పరిశేషాత్” అనుదాని భావ్యమును శంకరాచార్యులవారిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు. “ఇషుకారన్యాయేన ముగ్ధో భవిష్యతి య ఇషుకారో జాగ్రద పీ ష్వాసక్తమనస్తయా నా న్యా నిష్పయా నీక్షతే”

గీ. ఆమ్రాన్ స్పృష్టః కోవిదారా నాచప్టే -

మామిడిచెట్ల నడిగినఁ గోవిదార (సంపెగ) వృక్షములను జెప్పుచున్నాడు. ఒకటి యడిగిన మఱి యొకటి చెప్పట. “అల్ల మున్నదా? శోమటీ యని యడిగిన బెల్ల మున్నఁ దని చెప్పినట్లు.

భామతి ౧-౧-౨౨ సూత్రము. “ఆకాశస్తల్లి శ్లాత్” దీనివ్యాఖ్యానములో “య ద్య ప్యాకాశపదం ప్రధానార్థం తే ఛాపి యత్పృష్టం త దేవ ప్రతిపక్షవ్యం న ఖ ల్వను స్తతః ఆమ్రా స్పృష్టః కోవిదారా నాచప్టే”.

గీ. ఆమ్రసేకపితృతర్పణన్యాయము.

మామిడిచెట్టునకు నీళ్లుపోయట పితృదేవతలకుఁ దర్పణముఁ జేయుట - ఒకపనివలన రెండు ఫలములు. మహాభావ్యము - శశ్వశాహ్నికము - “కథం పున రేకేన యత్నేనోభయం లభ్యం-లభ్య మి త్యాహ | కథం-

ద్విగతా అపి హేతుతో భవంతి- త ద్యథా-అమ్రా శ్చ సిక్తాః పితర శ్చ
ప్రీతితాః ఇతి”

౬౦. అహిభుక్తైవర్తన్యాయము.

అహిభుక్ = నలమందు తినువాడు. కైవర్త = జాలారి వాడు,
అహిశేనశబ్దమునకు నలమం దర్థము. “అహీమ్”కు మొదటిరూపము.
అహిశబ్దమునకు మాదకద్రవ్యవిశేష స్వర్గ మని కొఁదఱు నిఘంటుకర్తలు
వ్రాసియున్నారు.

తొలి నలమందు తినువాఁ డొక డొక నావలోకలికి నైకైను
అచ్చట ననేకజను లుండుటను జూచి తాను మార్పుఁజెందుదు నని తలం
చి తనకాలి కొకత్రాడు కట్టుకొని యోడలోఁ గొనించెను. అంత నొక
జాలరి వానిని బహిసించుట కిత్రాడు విప్పి తనకాలునకుఁ గట్టుకొనె
ను. ఇంతలో నాన యంతలియొడునకుఁ జేరఁగా వాడు లేచి కాలిత్రా
డు లేకుండుటను జూచి “నిపు నే నయిపోతిని- నేను నీ వయితిని” అని
కలహింపసాగెను ఈన్యాయ మొకపిచ్చిదెబ్బలాటను దెలియఁజేయును.

౬౧. న హి శ్యామాకబీజం వరిక్తస్సహస్రేణాపి కలమాష్టురాయ
కల్పతే.

చామగింజ పాతి వేయి దోహదములు చేసినను వరిమొక్క
పుట్టదు. ఎన్నివ్రయత్నములు చేసినను నశక్య మైన యి చేయఁబడదు.
భామతిలో “న హి జాతు పటాష్టరః కుటజబీజా జ్ఞాయతే” (మట్టిమొ
క్క యంతుడువిత్తువలనఁ బుట్టదు.)

౬౨. మండుకలోలనన్యాయము.

లోలనము = తూచుట. కప్పలను దెచ్చి తక్కిటఁ బెట్టి తూచు
బోయిన నొక్కొక్కటి పాక్షిపోవును. ఐకమత్యములేని మనుష్యులవ్యవ
హారమందీ (కప్పలతక్కిడ) న్న్యాయము ప్రచరించును.

౬౩. చర్తతస్తౌ మహిషీ హన్తి.

ఇచ్చటః జర్తత-తుకబ్దము, దున్ననప్రము నిమిత్తార్థము, నచ్చి
నది, “చర్తణి దీప్యసిని హన్తి” అన్నట్లు చర్తరజ్జువును జేయుటకు నుగేదె

జంపుట- అల్పముకొఱకుఁ బెద్దవస్తువును నశింపఁజేయుట, యను సర్థముగ దీన్యాయము ప్రవర్తించును. రఘువంశము- ద్వితీయస్కంధలో-దిలీపునితో సింహము చెప్పవూట-“అల్పస్య హేతో ర్భూషణ హేతు మిచ్చన్విచారమూఢః ప్రతిభాసి మే త్వమ్”

౬౪. అంధచటకన్యాయము.

అంధునిచేతిలో నాక్షత్తికముగాఁ బడినపిచ్చుక సంధుఁడు పట్టుకొనెనని లోకము తలంచును. దైవయోగముచే లభించిన స్వాభీష్టము తనయిష్టదేవతచే నియ్యఁబడిన దని వ్యవహరింతురు. ఈన్యాయము ఘనాక్షరన్యాయమువంటిదే.

౬౫. ఏకం సన్నిత్యతోఽపరం ప్రచ్యవతే-

ఒకగిన్నెలో రంధ్రమున్న దని దానిని మాటించుటకు యత్నించుచుండఁగా మఱియొకచోట నొకముక్త పోయినది. ఇట్లే యొకయింటిని ‘మరవ్వుతు’ చేయుచుండఁగా దానిలో మఱి యొకచోట నొకదూలమో వాసమో విఱిగిపోవుట, యిత్యాదులయం దీన్యాయము ప్రవర్తించుచున్నది.

౬౬. కైముతికన్యాయము.

కిమ్ + ఉత- ఈరెండును గలవఁగా కిముత-దానిభావము కైముత్యము లేక కైముతికము.

శ్లో. “కైముత్యే నార్థసంసిద్ధిః కావ్యార్థాపత్తి రివ్యతే
సజిత స్వప్నభేదే న్దుః కా వార్తా సరసీరుహమ్”

కైముత్యన్యాయముచే నెచట సర్థము సిద్ధించునో దానికిఁ గావ్యార్థాపత్త్యలంకార మని పేరు. ఆప్రసిద్ధుఁ డైనచంద్రుఁడే నీముఖసాందర్యముచే జయింపఁబడినపుడు పద్మములసంగతి చెప్పెడి దేమి. అనఁగాఁ బద్మములు తిరస్కరింపఁబడిన వని వేతే చెప్పు నేల? తర్కశాస్త్రములో నొకయర్థాపత్తి కలదు. అది యనుమానాంతిఃపాతి. అది యెట్లనఁగా; ‘పీనో దేవదత్తః దివా న భుంక్తే’ (దేవదత్తుఁ డనువాఁడు బలిసి

యున్నాడు. వగలు భుజింపడు) “పీనత్వా న్య ధానుపవత్త్యా” రాత్రి భోజనమును మర మూహించుకొనవలెను. ఈయర్థాపత్తినుండి వేఱు చేయుటకుఁ గావ్యార్థాపత్తి యని పే రిడిగి.

౬౭. అకాలే కృత మకృతం స్యాత్.

యక్షకాలముందుఁ జేయఁబడని పని చేయఁబడనిదియే, యని తలంపఁబడును. ఇది మాధనీయన్యాయమాలావిస్తర మంగ(౧౧-౧-౧) ఉదాహరింపఁబడినది. “కిం చతుర్థాశరణా దూర్ధ్వం ఆవాహ్యతే క్రియా ప్రయాజేభ్యః పురా నా ద్యః అకాలే కృత మకృతం స్యా దితి న్యాయే నావాహనస్య నిరర్థకత్వాత్.

౬౮. అగ్నిహోత్రన్యాయము

ప్రాతసాయంకాలములయం దగ్ని హోత్రములో నాహుతుల నన్నిచిహ్నముముచేయుట. బైమిని-పూ మీ. ౬. ౨. ౧౩-౧౬ సూ. లలో “యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జపహోతి” అను విధి పూర్ణముగాఁ జర్చింపఁబడినది. గృహస్థుఁడు తాను జీవించి యున్నంతకాలము నగ్ని హోత్రమందు హోమము చేయ వలయు నని పూర్వపక్షీ యర్థము నుఁ దెప్పెను బ్రాహ్మణుఁడు తాను గృహస్థాశ్రమముందుఁ బ్రవేశించినది మొదలుకొని యగ్ని హోత్ర హోమమును జేయుచుండవలెను. ఒక దినముదైన విచ్చేరమురాఁ గూడదు. ఇది యాయుధికి ధర్మము. ఈకర్తయే యజ్ఞమునకు సంగము కాదు. అది స్వతంత్రకర్త.

౬౯. అఙ్గిధీషికయా ఛాన్దస్తవిధ్వంసవిధి.

అంగుళిపరిమాణము గలదీపముచే జీఁకటిని నశింపఁజేయుట. అ నంగాఁ జిన్నసాధనముచే బెద్దకార్యముచుసాధింపఁదలంచుట. ఆ తత్తత్త్వ వివేకమం దీన్యాయము చూపింపఁబడినది. “న చాస్తాక మివ త వా వ్యత్ర మూక తైవ శరణం సర్వథా వచనవిరోధే హ్యుదాసీనస్య సా శో భత్సే. న చాత్ర విఘ్నో విరోధః క్వచిత్ । న చ త్వ ముదాసీనః ప్రయో జనే ప్రవృత్త్యాత్ । తస్మా దల మఙ్గిధీషికయా ఛాన్దస్తవిధ్వంసవిధి మనుషాయ.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటసుందరమహిపతి సూర్యారావుబహద్దరవారు, పితౄరము
మహారాజావారు; పరిషద్ధ్యక్షవాధ్యక్షులు

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొమ్మిలియ మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకట్రా ఆస్థానాధ్యక్షులు—ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—త్రైత్యవిద్వాంసభావర్గము.

కార్యవిద్వాంసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ. బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు

కళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్

వింజమూరి వేంకటపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యవిద్వాంసభాసభ్యులు.

సీవాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తివాయడగారు, (కోశాధ్యక్షులు)

వెంకట రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహమూగారు.

కాశీధర్మ ముప్పయ్యకాశ్రిగారు.

శ్రీమాన్ గోడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ ఎల్ టి.

దర్శా వేంకటశివరామరామగారు, బి. ఏ. బి. ఎల్.

అశక్తి వేంకట్రామయ్యగారు

కేశవప్ర కామరాజుగారు

కోకా వేంకటసుబ్బారావువాయడగారు

పి.లేటి వేంకటరామకాశ్రిగారు, శతావధాని

పామగంటి లక్ష్మీకరసింహారావుపంతులుగారు

పిళ్ళాగిరెడ్డి రంగారావువాయడగారు.

సగమువెల.

ఆ 1938 సం॥ మార్చి చివరవఱకు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తులోఁ బ్రచురింపఁబడిన నిఘంటువుతప్ప తక్కిన గ్రంథములును పరిషత్సంచికలును సగమువెలల కీయఁబడును. పుస్తకముల వట్టిక కైవ్రాయుండు. పోస్టు టైలుకర్చులువేసు.

శ్రీ సూర్య రా యాంధ్రనిఘంటువు.

—క్రథమభాగము—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నిటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృత వదములకు, తెలుగువదములకు వానివ్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేను. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటువనేకవిధముల సమస్త సహాయమును జేయును.

సాదాక్రతి రు 5 లు. అద్దుపేజరు ప్రతి గు 7 లు.

రఘునాథ రామాయణము

క్రథమభాగము.

తఁజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము. ఈభూపాలునికే చేమూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము నంకితముచేసినది. ఈరాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లలిమనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్వివదనలవశిత్రమును, వాల్మీకి చాత్రమును జదివియేయుండురు కావున మేము వేఱుగఁ జెప్పవక్కఱ యుండదు.

వెల రు 0.8.0.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శులు, కాకినాడ.

